

Altı yüz yıllık saptırma, seksen yıllık yanlış: Şeyh Bedreddin olayının içyüzü

**Börklüce'nin köylünün huzurunda söyledikleri
Bedreddin'in kelamı mıydı?**

**Ümit Kartoğlu
Bilal Güneş'le söyleşi**

Bu söyleşi 18 -22 Şubat 2024 tarihleri arasında T24 Haftalık'ta 5 yazılık dizi olarak yayınlanmıştır.

Altı yüz yıllık saptırma, seksen yıllık yanlış: Şeyh Bedreddin olayının içyüzü

Börklüce'nin köylünün huzurunda söyledikleri Bedreddin'in kelamı mıydı?

Ümit Kartoğlu

Zonguldak'ta üç kardeş kitap ve plaklar arasında büyüdüm ben. Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nı Toplu Eserleri serisinden okumuştum. Sonra babam Ruhi Su'nun Şiirler-Türküler uzunçalarını getirdiğinde 3 bardağın üstünde çalışan altsiz pikabımızda "Yağmur çiseliyor" diye başlayan "Serez'in esnaf çarşısında..." diye devam eden Şeyh Bedreddin Destanı'ndan düzenlediği o parçayı dinlemiştim. Daha sonra Cem Karaca'nın Safinaz albümünde okuduğu o unutulmaz [Şeyh Bedrettin Destanı](#). Cem Karaca'yı dinledikten sonra dönüp yeniden okumuşumdur destanı Nâzım'dan.*

*Kırk yıllık dostum Bilal Güneş'le 80'li yıllarda Ankara'da başlayan arkadaşlığımız, ben leyleği havada görüp yurt dışına gittikten sonra da kesilmedi. Hani ömrü boyunca öğrenci olan, öğrenmekten bıkmayan insanlar vardır ya, Bilal de öyle biri. Ben ülke değiştirdikçe o da okul değiştirir, aldığı her yeni derecenin/unvanın peşine yeni bir alan tutkusuyla yeniden öğrenciliğe başlar. Unvanlarına en son klasik filolojiyi de ekledi ve şimdi tarihle devam ediyor. Tarihte yüksek lisansa başladığını biliyordum. Tez konusunu sorduğumda, **Şeyh Bedreddin** demiş, ben de "Nesi var ki Şeyh'in?" demiştim. "Bildiğimiz gibi değil abicim" dedi ve biraz bahsetti. Peş peşe cümleleri sıraladığında, şaşırılmışım. Duyduklarımı başkası söylese, güler geçerdim. Bilal'in iş ahlakını ve disiplinini bildiğimden, "Tezini bitirir bitirmez okumak istiyorum" dedim. Sağ olsun, o da ilk olarak bana gönderdi. Sarsılmadım desem yalan olur. Tezi okuduğumda Bilal'le bir söyleşi yapmaya karar verdim. Beş gün sürecek bu yazı dizisiyle, kafama takılan soruları ve aldığım yanıtları, T24 okurlarıyla paylaşmaya karar verdim.*

*Bilal Güneş'e, bugün Şeyh Bedreddin denildiğinde genelde Türkiye Solunun aklına ilk düşen, Nâzım Hikmet'in 1936'da yayınlanan *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* ya da [Ruhi Su](#), [Zülfü Livaneli](#), [Cem Karaca ve Edirdehan](#)'ın 1974-1978 yılları arasında Nâzım'ın destanından benzer bölümleri besteledikleri eserlerdir dersek, hata*

mı yapmış oluruz diye soruyorum. “Hata yapmış olmayız” diyor Bilal ve ekliyor, “Ben de Nâzım’ın destanından öğrendim. Nâzım, Bursa Hapishanesi’nde yatmasa ve Arapça bilmeseydi, belki de Bedreddin bu kadar tanınmayacaktı. Yoksa tarihimizde daha ne olaylar ve adamlar var, hepsi de tarih kitaplarında yazıldığıyla kalıyor; ancak akademik kariyer yapanların bazı kriterleri karşılayabilmek amacıyla yaptıkları çalışmalarda, bunlar ortaya çıkarılıp analiz ediliyor. Bunların da çok azı kitap haline getirilip meraklılarının dikkatine sunuluyor, ama çok daha fazlası tez ve makale arşivlerinde, daha sonraki kuşakların aynı türden ihtiyaçlarını karşılamak için, araştırmacıların kendilerini keşfetmelerini bekliyor. Sen duygudaşlık gösterip ilgilenmesen, benim tezimin de akıbeti aynı olacaktı.”

Nâzım Hikmet’in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’ndan benzer bölümlerinin bestelendiği, 1974-1978 arası yayınlanan albümlerin kapakları

“Bahsettiğin eserlerden en çok Cem Karaca’ninkini sevdim, çünkü bizlere Börklüce’nin ve Karaburun Mağlupları’nın heyecanını ve hüznünü en iyi onun yaşattığını düşünüyorum. Tıpkı Nâzım’ın bu destanda yaptığı gibi, farklı türleri aynı eserde bir araya getirmiş. Şiir var, hikaye anlatıcılığı var, şarkı var, türkü var, uzun hava var, hücum marşı var, ağıt var. Destanın en dramatik kısmının da Cem’in bestelediği kısım olduğunu düşünürüm. Bir de Ruhi Su’nun bas-bariton sesine haksızlık etmeyeyim ama, Erkin Baba’nın söylediği gibi, ‘Cem Karaca ağzını açınca, çağlıyor’. Bulutsuzluk Özlemi’nin pandemi döneminde yaptığı senfonik rock tarzındaki albümü de unutmayalım.”

“Evet ya,” diyorum Bilal’e, “Ben onu nasıl atlardım. Ama onlar albümü yaptığında Şeyh Bedreddin’i zaten epeydir tanıyorduk. Onu asıl tanıtan Ruhi Su, Zülfü Livaneli ve Cem Karaca’nın müzikleriydi.”

Börklüce Mustafa’ya haksızlık mı yaptık?

Tez konusunun seçim hikayesiyle başlamasını istiyorum Bilal’in, çünkü ilginç. Bilal, başlangıçta tez konusunun **İran ve Anadolu’da Orta Çağ İslami Periyotta Meydana Gelen Halk Ayaklanmaları ve İsyancılar** olduğunu söylüyor. “Tez için okumalara en baştan, Irak’taki Zenc İsyanı ve Karmatilerle başladım. Bu arada Tahran’a giderek İran Milli Kütüphanesi’nde İran kaynaklarını taramak istedim. Babek ve Alamut Kalesi isyanlarını İranlılardan da okumanın, farklı bir bakış açısı kazandırabileceğini

düşünüyordum. İranlılar her ne kadar Müslüman yapılmışlarsa da İslamiyet öncesi geçmişlerine sahip çıkma konusunda oldukça tutucular. Modern İran Şiiliğinin önde gelen aktivist-ideologlarından **Ali Şeriatî**'nin, mesela Abbasileri epeyce uğraştırmış olan Babek'i halk kahramanı olarak niteleyen ve sahip çıkan yazılarını daha önce okumuştum. Fars tarihçilerin İran topraklarında Müslüman Arap ve Selçuklu egemenlere karşı gerçekleşmiş isyanlara yaklaşımlarını merak ediyordum. Tahran'da kütüphane bilgisayarının ekranına çıkan listeden kitapları seçerken, **Hasan Beğ Rumlu** adında birinin *Ahsenü't-Tevârih* adlı, Safeviler dönemine ait tarih kitabını gördüm. Biliyorsun, Rum demek, Arapça ve Farsçada Anadolu yani Roma demek ve en meşhur Rumumuz da Mevlana Celaleddin'dir. Arap ve Fars kaynaklarında, dönemin Osmanlı ordusu **Rum ordusu** şeklinde anılır. Hatta Bedreddin'in torunu **Hafız Halil**, Bedreddin'den **Rumun güneşi** diye bahseder. Osmanlıların ilk zamanlarında Anadolu'da meydana gelen birkaç Kızılbaş ayaklanması hakkında gün yüzü görmemiş orijinal bir şeyler bulabileceğimi düşünerek, o kitabı da istettim ve heyecanla ilk onu gözden geçirdim. Börklüce'den 'yoldan çıkmış sapık', 'alçak bahtsız' gibi ifadelerle bahseden Rumlu, Tortlak Kemal'in muhalefet eden bir Yahudi olduğu için, Simavna kadısının oğlunun ise saltanat iddiasında bulunduğu için öldürüldüğünü yazmış. Bu olayların üçünün de aynı yılda meydana geldiğini yazan Rumlu, muhtemelen bunları Osmanlı kroniklerinden okuyarak aktarmıştır. Olaylar arasında bir irtibat kurmadığı için, ilk iki Osmanlı kroniğini okuduğunu düşünebiliriz. Gerçi benim okuduğum Rumlu'nun elinden çıkmış nüsha değil, 1970'lerin hemen başlarında basılmış **Abdülhüseyin Nevai** edisyonu idi. Tarihçi için önemli olan, Şii Safevilerin bu olaylara bakış açısıdır, nasıl yaklaştığıdır. Nevai'nin, Rumlu'nun bakış açısını değiştirmiş olabileceğini düşünmüyorum. Biliyorsun, Bedreddin'in aslında Alevi-Bektaşî olduğuna dair, bizim Alevilerin bir inancı var. Anadolu Alevilerinin İran Safevi Türkmen devletine ve özellikle **İsmail Şah**'a karşı büyük sevgileri vardır. Pir Sultan'ın '*Açılın kapılar Şah'a gidelim*' deyişindeki şah, İsmail'dir. Safevi tarihçisinin Börklüce hakkındaki nitelemeleri beni şoke etti. Ben o kitapta Bedreddin'e ve diğerlerine övgü, Osmanlıya kötü sözler okuyacağımı zannederken, tam tersi ifadeler okudum. Üç olayı da bastırıldığı için Osmanlı övülüyordu. Bedreddin olayı, tezimde inceleyeceğim son vakaydı. Türkiye'ye dönünce hemen onunla ilgili kaynakları edinip okumaya başladım. Okuduklarım, ezberimi bozdu. Danışmanımla görüşerek, tezimde yalnızca Bedreddin olayını incelemek istediğimi söyledim. Tarih bölümünün akademik kurulu da kabul edince, bu teze başlamış oldum. Dolayısıyla tez başlığı değişerek, **Börklüce, Tortlak, Bedreddin: Eşzamanlı ve Eşgüdümlü Bir İsyân mı Yoksa Artzamanlı Üç Ayrı Olay mı** haline geldi."

Bu değişikliğin aslında oldukça geniş bir konudan ve daha geniş bir hedef kitlenin ilgisini çekebilecek bir çalışmadan vazgeçmek olduğunu belirttiğimde, Bilal, Bedreddin konusunun Türkiye için daha önemli olduğuna inandığını söylüyor. "Bedreddin konusu Türkiye için daha önemliydi. Öncelikle bunu araştırmalıydım. Zaten olayın ezberlediğimiz gibi olmadığına dair, sağdan soldan küçük itirazlar çıkmaya başlamıştı, ama itibar etmiyorduk. İslamcı çevrelerin yanı sıra Türkçü çevrelerde de tek tük yayınlar çıkıyor ve Bedreddin sahipleniliyordu. Zaten Kültür Bakanlığı da Bedreddin'in kitaplarının yeni basımlarını yapmaya başlamıştı."

Bilal Güneş (Fotoğraf Boran Güneş)

“Solda ise, ne demek istediğini pek de açıklıkla ifade etmeyen, sanki geleneksel görüşümüzün hatalı olabileceğini demek istiyormuş gibi bir tarzda yazan **Tayfun Atay**’ın derleme bir kitaptaki makalesi dışında, **Ahmet Yaşar Ocak**’ın Nâzım’ı Bedreddin olayını saptırmakla suçladığı yazılarından bahsederek, Bedreddin konusunda yanlış olabileceğimizi açıkça ifade eden **Yıldırım Koç**’un bir gazete yazısını okuyabildim. Solda başka birinin benzer değerlendirmesi varsa da ben görmedim. Böyle bir zamanda, tartışmanın alevlenebileceğini düşünerek, olayın tarihsel materyalist bir yaklaşımla incelenmesi gerektiğine inandım ve konu üzerine daha önce Bedreddin’i sahiplenen görüş ileri sürmüş kişilerin görüşlerini gözden geçirmelerine vesile olmasını, ayrıca konuyla ilk kez ilgilenmek isteyebilecek kişiler için, hazırda yapılmış bir araştırmanın bulunmasını istedim. Daha önemlisi, bu üç olay arasında, Solun tarihsel mirası içinde yalnızca **Börlüce Mustafa** ve **Karaburun Komünü**’nün yer alması gerektiğine inandım. Bu tezle onlardan bir nevi özür dilemiş oldum; tezimi de onlara ithaf ettim. 2022 başında tamamlayarak Hacettepe’nin tez arşivinde ve YÖK’ün tez merkezinde yer almasını sağladım.”

Ezber bozan kaynaklar

“Okuduklarım ezberimi bozdu dedin ya” diyorum Bilal’e, “seni şoke eden neydi, ezberini bozan ne oldu?” Bilal, olayın yaşandığı zamanda yaşamış Osmanlı tebaasından kişiler tarafından çok sonraları yazılmış ilk kronikleri okuduğunda, Karaburun olayının en başta yalnızca Börklüce ile ilgili olarak kaydedildiğini ve giderek artan bir kesinlikte Bedreddin’le ilişkilendirildiğini gördüğünü söylüyor. “Bedreddin daha sonraki kroniklerde olaya dahil ediliyor. Beni şoke eden bu oldu.”

“Sıcaktı / Baktı Karaburun dağlarından O / baktı bu toprağın sonundaki ufka / çatarak kaşlarını” Desen: Kemal Gökhan-ai

Bilal, ne yazık ki elimizde Karaburun olayı ve Börklüce hakkında ayrıntılı bilgi veren, o da aleyhte yazılmış yalnızca tek bir kaynağın olduğunu, bunun da olayın cereyan ettiği zamanda orada bulunmuş ve Ayasuluğ (Efes) yargılamalarını ve idamları izlemiş bir kişi olduğunu belirtiyor. “Babası, hatta dedesi de Konstantinopolis’te imparatorluk sarayında hizmet vermiş biri, aynı zamanda Venediklilerin sır katipliğini yapmakta olan **Dukas** bu” diyor, “Dukas’ın kitabı 1950’lerde Türkçeye çevrilmiş. Çeviride bazı ifadelerde tutarsızlıklar fark edince, kitabın hem yazıldığı zamanın Yunancası hem de Çağdaş Yunanca çevirisinin bir arada olduğu nüshasını Yunanistan’dan getirttim. Karşılaştırdım, Türkçeye çevirenin Börklüce ve Karaburunlular hakkındaki ezberden etkilendiğini gördüm. Ayrıca Dukas, hiçbir şekilde Bedreddin’den ve onun Deliorman’da kalkıştığı hareketten, Serez’deki yargılanmasından ve idamından bahsetmiyor. Manisa’daki bilinen olaydan bahsediyor, ama Torlak Kemal ve torlaklardan da bahsetmiyor.”

“Dukas’ın kitabı, olayları seçerek özetleyen bir kitap değil, çok ayrıntılı bir anlatımı var. Bedreddin’in Deliorman’da ortaya çıktığı sıralarda ve ona yakın bir yerde, Yıldırım Bayezid’in Ankara Savaşı’nda kaybolan en küçük oğlu Mustafa Çelebi Rumili’nde ortaya çıkarak tahtın kendisine ait olduğunu iddia etmişti. Yıldırım Bayezid İzmir’i Aydınoğulları’ndan aldığı anda, şehre subaşı olarak atadığı Kara Hasan’ın, bir şekilde

Aydınili Beyine damat olan, hemen ardından bey ölünce kendini Aydın beyi ilan eden, fakat Mehmed Çelebi'nin İzmir'den alarak Niğbolu'ya vali atadığı oğlu Cüneyd Bey de Mustafa Çelebi'ye katılmıştı. Bir ordu hazırlayarak bunlara karşı giden Mehmed Çelebi, onları yine yine Selanik'e kadar geriletmiş, Mustafa ile Cüneyd Selanik Kalesi'ne sığınmıştı. Kaleyi kuşatan Mehmed, uzun süre bu iki kişinin kendisine verilmesini istemiş, fakat kale komutanı bu talebi reddederek, durumu Konstantinopolis'teki imparatoruna haber vermişti. Bu olayı ve sonrasındaki gelişmeleri çok ayrıntılı bir şekilde anlatan Dukas, Mehmed Çelebi'nin kuşatmayı kaldırarak Serez'e gitmesine sebep olan Bedreddin'in ortaya çıkışından ve yakalanıp getirildiği Serez'de yargılanıp asılmasından, tek kelimeyle de olsa bahsetmez.”

“Dukas yazdığı kronikte, Doğu Roma İmparatorluğu ve Hristiyan halkının tarihi için önemli gördüğü olayları kaydetmiştir. Bedreddin olayını duyduğu halde bunun Roma tarihi açısından bir önemi olmadığına karar vermiş olabileceği gibi, Bedreddin'in dar bir alan dışında duyulabilecek kadar büyük bir gürültü çıkaramadığı için, olayı duymamış da olabilir. Karaburun olayı hem yarımadanın Hristiyan halkını hem de hemen yanı başındaki Sakız Adası'nın manastır papazlarını içine aldığı için, sanıyorum bunu Roma tarihinin içinde bir olay olarak gördü. Bedreddin'in Karaburun ile bir ilişkisinin olduğu şeklinde bir bilgisi ya da kanaati olsaydı, mutlaka kitabında ondan bahsedirdi diye düşünüyorum. Dolayısıyla Dukas kroniği, Bedreddin'in Börklüce'nin Karaburun'da kalkıştığı eylemin asıl lideri olduğu şeklindeki iddiaya bir kanıt sağlamıyor, ama benim tezim için bir karinedir.”

“Özetle Dukas'ın, Karaburun'u izole bir vaka olarak kaydettiğini söyleyebilirim. Manisa'daki katliamla da ilişkilendirmez. Börklüce Mustafa ve Karaburun'da kurduğu komün hakkında bugün bildiğimiz ne varsa, o yazmıştır.”

“O zamanlarda Yonyon körfezi medhalinde kâin ve avam lisanında Stilâryum-Karaburun tesmiye edilen dağlık bir memlekette âdi bir Türk köylüsü meydana çıktı. Stilâryum Sakız adası karşısında kâindir. Mezkûr köylü Türklere vaiz ve nesayihle bulunuyor ve kadınlar müstesna olmak üzere erzak, melbusat, arazi gibi şeylerin kâffesinin umumun mâli müştereki addedilmesini tavsiye ediyor idi.”

Doukas, [Michael], Byzantinotourkiki Istoría, ed. Vrasidas Karalis, Ekdoseis Kanaki Publ., Athena 1997, s. 244

Bilal, “Dukas'ın Mustafa'ya ve yarattığı olaya sempatisi olduğu sanılmasın ama” diyor, Dukas'ın inançlı bir Hristiyan olduğunu ve Hristiyan köylüleri de ikna ederek Komüne kattığı için Börklüce'den nefret ettiğini bile söyleyebileceğimizin altını çiziyor.

“Çarpışmaları görmemiş ama Efes'teki yargılamaları ve idamları canlı olarak izlemiş gibi anlatır. Muhtemelen de izlemiştir. Komüncülerin, başlarının vurulacağı sırada ‘Eriş Dede Sultan’ diye bağırdıklarını, Börklüce'nin idamından sonra gerildiği çarmıhın bir deve hörgücüne yerleştirilerek Efes'te dolaştırıldığını, Komüncülerin giyim kuşamlarını, Börklüce'nin köylülere ettiği kelamı, bunların hepsini Dukas'ın anlatısından öğrendik. Dukas, olayın gerçekleştiği yani Börklüce'nin ortaklaşmacı bir düzen kurduğu toprak parçasının, Çeşme Yarımadası'nın tamamı olduğu hissini uyandıracak şekilde yazmış; en azından bende bu hissi uyandırdı. Osmanlı ordusu üzerlerine her geldiğinde, onları kendilerini savunmaya daha uygun buldukları Karaburun'un kayalık yerlerine çekerek

orada karşıyorlar. Karaburun'un coğrafyasına baktığımızda, öyle tarımsal üretim yapmaya uygun geniş araziye sahip olduğu söylenemez. Bu da olayın asıl mekanının Çeşme Yarımadası olma ihtimalini güçlendiriyor. Zaten bugünkü Karaburun ilçe merkezi tarihsel Karaburun olmayıp, sonradan buraya taşınmıştır. Ondan önce Çeşme Yarımadası'ndaydı. Ama Osmanlılardan önceki tarihsel Karaburun yani Yunancasıyla *Melani Akra*, Roma döneminin haritalarında bugünkü Karaburun ilçe merkezinden daha yukarıda, yarımadanın tam uçlarında bir yerde görünür. Eğer Börklüce'nin kurmak istediği yeni toplumsal yaşamın mekanı bugünkü Karaburun Yarımadası olsaydı, Şehzade Murad'ın karargahını Urla Kıstağı'nda filan kurması beklenirdi. Ama o Urla'dan çok daha beride bir yerde, Ayasuluğ'da kuruyor. Bu da Urla dahil olmak üzere Çeşme, Karaburun, bütün yarımadanın güvenliksiz bölge olarak görüldüğünü, dolayısıyla Börklüce'nin asıl faaliyet mekanının bütün bir yarımada olduğunu düşündürür.”

Şeyh Bedreddin Destanı'nı yazan Nâzım'ı kim yanılttı?

“Nâzım hata mı yaptı yani?” diye soruyorum Bilal'e. Nâzım'ın, Destanın başında bahsettiği gibi, **Şerefeddin Efendi**'nin Bedreddin hakkında yazdığı risaleyi Bursa Hapishanesi'nde yatarken okuduğunu ve okuduklarına inandığını ve o koşullarda Nâzım'dan olayı iyice tetkik ettikten sonra şiir yazmasını beklemenin de doğru olmadığını söylüyor.

Nâzım Hikmet Bursa Hapishanesinde. Fotoğraf: <https://www.nazimhikmet.org.tr/nazim-hikmet/fotograf-albumu/>

“Zaten kendisi tarihçi de değil” diyor Bilal, “Böyle bir sorumluluğu yok. Üstelik risalenin yazarı da sıradan bir kişi değil. Darülfünun, yani İstanbul Üniversitesi'nin kelim müderrisi. Risaleyi okuduğunda Nâzım'da oluşan duygu, Bedreddin'i kelim

müderresinin elinden kurtarmak isteğidir. Destanı yazmaya böyle başlar. Nâzım, eserin ikinci baskısında Destanın adına ‘ve *Bedreddin Destanına Zeyl – Milli Gurur*’ ibaresini ekler. Bu zeylde Nâzım, Bedreddin’in akrabalarının yaşadığı bir köye çocukken yolu düşmüş olan Ahmed adlı kişinin anlattıklarını, **Ahmedin hikayesi** başlığıyla Destana ekler. Bu hikayede Ahmed küçük bir çocukken dedesi ile birlikte, Bedreddin’le aynı soydan insanların yaşadığı bir köye konuk olmuştur. Gecelemeleri için köyü öneren ve ana yoldan köy yolu sapağına kadar kendileriyle birlikte gelen jandarma, bu köyün insanların dünyanın en inatçı, en vergi vermez, en dik kafalı köylüleri olduğunu söylemiş ve uyarmıştır. Jandarmaya göre, bunlar ‘ne Müslüman ne gavurdular, belki Kızılbaşlılar ama, tam da Kızılbaş değil.’ Aslında yüzyıldır tarihçileri uğraştıran bir konu olan Bedreddin’in akrabalarının inancı hakkında, en doğru tanımı bu hikayedeki jandarma yapmıştır. Nâzım buradan Bedreddin’in dinler ve mezhepler üstü bir insan olduğunu çıkarmış olmalı. Oysa bu gerçek değil. Yani bir köy halkının ne Müslüman ne Hristiyan ne Alevi ne Sünni ne Kızılbaş ne Bektaşî olmasından, ancak düz mantıkla onların komünist olduğu önermesine ulaşılabilir.”

“Nâzım’ı yanıltan Şerefeddin Efendi, Kuvayı Milliye’yi aktif olarak desteklemiş olan Ankara Müftüsü Börekçizade Rıfat Efendi’den sonraki ikinci diyanet işleri başkanıdır. İngiliz işgali altındaki İstanbul’da, Mehmet Akif’in de dahil olduğu İslamcı bir grupla birlikte hareket ederken, Atatürk öldüğünde cenaze namazının kılınması için naaşının camiye götürülmesine gerek olmadığı, öldüğü yerde de namazın kılınabileceğine dair fetva veren ve o namazı Dolmabahçe Sarayı’nda kıldırın kişidir. Bu ve daha sonra ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına katılmış olması nedeniyle İslamcılardan uzaklaşarak Türkçülere yaklaştığı şeklinde değerlendirmeler var.”

Mehmed Şerefeddin Yaltkaya, Fotoğraf: <https://1000kitap.com/yazar/mehmed-serefeddin-yaltkaya-1>

“Tez çalışmasına başladığımda, İstanbul’un Türkiye Cumhuriyeti’ne katılmasıyla hükümetin orada yürüttüğü tutuklamalar ve yargılamalar sırasında gözetimine alınarak Ankara’ya getirildiği ve kırk beş gün tutuklu kaldıktan sonra, İttihat ve Terakki üyesi olduğunun ispatlanmasıyla serbest bırakıldığına dair bir habere rastlamış, fakat kaynak hakkındaki bilgileri, nasıl olsa yine kolayca bulabilirim diye kaydetmemiştim. Tezi yazarken ne kadar aradıysam da bulamadım, dolayısıyla tezde bundan söz edemedim. Bu bilgi, onun kişiliği hakkında yapılacak bir değerlendirmede ciddi bir veri olacaktı. Çünkü eski İslamcı çevredeki arkadaşlarının kendisine yönelttiği, amiyane tabirle söylersek, **eyyamcılık** eleştirisi var.”

“**Franz Babinger** adlı bir Alman oryantalist, 1. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale’de Alman askeri olarak bulunmuş, 1918’de yenilen Almanya’da imparator II. Wilhelm’in tahttan uzaklaştırılması ve hükümetin düşmesi sırasında, dağılan Alman ordusundan bazı birliklerin de katıldığı eylemlerle çeşitli kentlerde işçi sovyetleri kurulmuştu. 1. Dünya Savaşı’nın bütçesini kabul etme konusunda ortaya çıkan tavır farklılığı nedeniyle daha savaş başlamadan bölünmüş olan komünist Alman Sosyal Demokrasi Partisi’nin, Rosa Luxemburg’un da aralarında olduğu sol kanat Spartakist Birliği’nin önderlik ettiği bu Alman Devrimini yıkmak için, ordudan geriye kalan birliklerle bunun

başarılabileceğine inanan Alman generallerinin kurduğu ‘Frei Korps’ adındaki karşıdevrimci paramiliter örgüte katılarak savaşmış biridir. Babinger’in doçentlik tezinin başlığı, *Schejch Bedr Ed-Din, der Sohn des Richters von Simāw (Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin)*’dir. Babinger’in bu tezi 1921 yılında yayınlanmıştır. Konu aynı yılın sonlarında İstanbul gazetelerine yansımış ve Babinger’in tezi kısa süre sonra da Köprülüzade Ahmed Cemal tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Şerefeddin Efendi, Arapça bilen birinin bu konuyu iyice araştırması gerektiğini söyleyen **Mehmet Fuad Köprülü**’nün teşvik etmesiyle, Nâzım’ın okuduğu risaleyi yazmıştır. 1925 yılında basılan bu risalenin dili Arapçadır. Niçin Arapça, diye soracak olursan, Dil Devrimi’nin sebeplerini işaret etmiş olursun. Nâzım’ın da destanda bahsettiği, Şerefeddin Efendi’nin risalesinde o döneme ait yazma eserler ve müelliflerinin isimlerini anması, Babinger’in tezinde geçtiği içindir. Şerefeddin Efendi’nin onları okuduğunu sanmıyorum.”

“Babinger bu tezinde Bedreddin’i, Alevilerin ulu ozan saydığı yedi kişiden biri olan ve fikirleri nedeniyle derisi yüzülerek idam edilen Nesimi’nin takipçisi, dolayısıyla Hurufi-

Schejch Bedr ed-din, der Sohn des Richters von Simāw.			
Ein Beitrag zur Geschichte des Sektenwesens im aliosmanischen Reich.			
Von Franz Babinger.			
Inhalt:			
Vorwort	1	Zusammenfassung	55
Das osmanische Reich um 1400	4	Bedr ed-din's Lehre	64
Schejch Bedr ed-din's Leben	19	Bedr ed-din und die Şafawija	78
Die osmanischen Berichte	26	Die kleinasiatischen Sektenbildungen (Qizilbaschen, Tahtadschis usw.) ..	91
a) Anonymus Giese	28	Anhang:	
b) 'Äschigpaschazade	35	a) Die <i>silsila</i> des Schejchs Bedr ed-din	102
c) Neschi	38	b) Schejch Bedr ed-din als Schriftsteller	105
d) İdris	42		
e) Luţfi	49		
Der Bericht des Dukas	52		

VORWORT.

Den Anstoß zu vorliegender Abhandlung gab eine Anregung CARL BROCKELMANN's, der mir empfahl, einmal den »Stylariern« meine Aufmerksamkeit zuzuwenden, nachdem mir schon einige Wochen früher RICHARD HARTMANN geraten hatte, »die Derwisch-aufstände in Kleinasien auf ihre vermutlich wirtschaftlichen Grundlagen« zu untersuchen. Je mehr ich mich mit dem Gegenstand beschäftigte, desto klarer wurde mir, daß eine Darstellung der geistigen Bewegungen im osmanischen Reiche zu den dringlichsten Aufgaben für einen Geschichtschreiber gehörte, der jenem Volk seine Teilnahme zuwendet und der seine gewaltige Geschichte als etwas anderes betrachtet denn eine »Historia derer Potentatum«, die lediglich in »Kriegs- und Friedensläufen« aufzugehen habe. JOSEF v. HAMMER, bis heute der einzige wirkliche Bearbeiter osmanischer Reichsgeschichte, stak noch zu sehr in der Befangenheit und im Geiste der türkischen Quellen, ganz abgesehen davon, daß die geschichtliche Arbeitsweise seiner Zeit noch nicht die Forderung stellte, über die Motiv-

Islam XI.

Franz Babinger'in "Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin" başlıklı

Batını yapar. Ayrıca Safevi Şiiliğiyle de bağlantılı gösterir. Bedreddin'i Batını olmakla suçlayan ilk yazar, **İdris-i Bitlisi** adındaki enteresan bir kişidir. İsmail Şah'ın tahta çıkmasıyla, daha doğrusu tahtı kurmasıyla İran'dan kaçarak İstanbul'a gelen Bitlisi, kısa sürede saray çevresine katılır. II. Bayezid'in bir Osmanlı tarihi yazmak için görevlendirdiği iki kişiden biri budur. Bayezid bunun Farsça yazmasını, **Kemalpaşazade**'nin ise Türkçe yazmasını istemiştir. Kemalpaşazade önemli bir şeyhülislamdır. Bedreddin'in suçlanmasına hatta lanetlenmesine vesile yapılan konulardan biri de onun görüşlerini içerdiği iddia edilen *Varidat* adlı risalede geçen Vahdet-i Vücut nazariyesinin içeriği **Muhyiddin İbnü'l-Arabi**'ye aittir. Tasavvufi görüşleriyle Sünni İslam dünyasını ikiye bölen İbnü'l-Arabi'nin Şam'daki mezarının üzerine, Yavuz Selim'in bir türbe yaptırmasını sağlayan kişi, Kemalpaşazade'dir. Böyle birinin Bedreddin hakkındaki görüşlerini öğrenmek önemliydi. Ancak yazdığı Osmanlı Tarihi'nde bu olayların yaşandığı zamanı kapsayan beşinci cilt kayıptır. Ayrıca ona atıf yaparak, görüşlerini dolaylı olarak da olsa öğrenmemizi sağlayacak başka bir eser de görmedim.”

“Bitlisi'ye dönersek, kendisine sipariş edilen Osmanlı Tarihi'ni henüz tamamlamadan, talep ettiği avansı alamadığı için Bayezid'e küserek İstanbul'u terk eder ve Mekke'ye gider. Oradan eski patronu Safevilerin o zamanki şahı ile mektuplaşır ve ona övgüler dizer. İsmail Şah onu övgülere boğduğu bir mektupla yanına davet eder. Tam gitmeyi düşündüğü sıralarda, İstanbul'da tahta çıkan Yavuz'un onu İstanbul'a davet eden mektubu, bir miktar altınla birlikte gelir. Deliler gibi sevinerek İstanbul'a döner. Yavuz'un İran üzerine düzenlediği seferde, Kürtlerin Osmanlı ordusu saflarında savaşmasını sağlayan kişidir. Yavuz onu Acem-Arap kazaskerliği ile ödüllendirmiştir. Bunun yazdığı *Heşt Bihişt* adlı Osmanlı Tarihi, ondan sonra Bedreddin hakkında yazanların alıntı yaptığı önde gelen bir kaynaktır. Bunların başında da Avrupalı tarihçiler gelir. Anlayamadığım şekilde bu Avrupalılarda bir yazma eser fetişizmi var. Türkiye'de ve Avrupa kütüphanelerinde deliler gibi Osmanlı kroniklerini arayıp bulmuşlar ve yayınlamışlar. Bu yazmalarda yer alan hiçbir hususun doğruluğunu tetkik etmek, başkalarıyla karşılaştırmak akıllarına gelmemiş. Yaptıkları karşılaştırma, aynı eserin ele geçirdikleri nüshalarının karşılaştırılmasından ibaret. Ayrıca, yeni bir tarih öğrencisi olarak benim bu kronikleri yazıldıkları sırayla okuduğumda fark ettiğimi, profesyonel tarihçi olan Avrupalılar fark edememişler. Bedreddin olayını yazdıklarında, zaman olarak bir sıra takip etmiyorlar. Bir bakıyorsun en son yazılandan alıntı, bir bakıyorsun en baştakinden, bir bakıyorsun ortadakinden. Bu kronikleri yazıldıkları tarihe göre sıraya dizip okuyan herkes, Bedreddin'in Börklüce ve Torlak Kemal'le ilişkilendirilmesinin sonradan yazılmış kroniklerde yapıldığını görür. Mesela olaydan bahseden ilk Osmanlı kroniği, **Şükrullah Efendi**'nin yazdığı *Behçetü't-Tevarih*'dir. 1451 ya da 1459'da yazıldığı sanılan bu kronikte, Karaburun olayından kısaca bahsedilir. Olayı anlatan Şükrullah, Bedreddin'den hiç bahsetmez. Bundan yaklaşık beş ya da on yıl sonra *Tevarih-i Al-i Osman* adlı kroniği kaleme alan **Edirneli Oruç Beğ**, Börklüce ve Bedreddin'i, birbirleriyle irtibatlandırmadan anlatır. Ayrıca, kronik yazarları arasında Bedreddin'e rahmet dileyen tek kişi, Edirneli Oruç Beğ'dir ki, bu rahmet, Atsız'ın çevirisinde olmayıp, Necdet Öztürk'ün yakınlarda yayınladığı nüshada vardır. Oruç Beğ'den yaklaşık on yıl sonra aynı isimde bir eser kaleme alan **Aşıkpaşazade** de olayları ayrı ayrı anlatır, ama Bedreddin ile Börklüce arasında bir ittifak olması gerektiği yorumunu ekler; 'illaki aralarında ittifak vardı' der. Bu arada Aşıkpaşazade'nin, Anadolu'nun proto-Alevilerinden Baba İlyas'ın

torun çocuğu olduğunu hatırlatayım.” dediğinde, “Bunun ne önemi var?” diye soruyorum. Bulmacanın parçalarını birleştirmeye devam ediyor Bilal; bu bilgilerin Bedreddin’in Alevi ulularından biri olduğuna dair galat-ı meşhuru düzelttiğini söylüyor.

Dede Sultan Alevi miydi?

“Yeri gelmişken, Börklüce’nin de Alevi olduğuna ilişkin, belki Bedreddin’inkinden daha kuvvetli şekilde bir inanç olduğuna değinmeliyim. Bunda da **Zülfü Livaneli**’nin, bir Alevi deyişindeki ismi değiştirerek söylemesinin rolü olduğunu düşünüyorum. Sen de bilirsin, ‘Akdeniz yakası Aydın elleri / Kuşlar gider bizim Dede Sultan’a’ diye başlayan deyişteki **Dede Sultan** nedeniyle böyle bir bağlantı kuruluyor. Börklüce Mustafa’nın ‘Dede Sultan’ olduğunu, Dukas’ın anlatısından biliyoruz. Yalnız, Livaneli’nin okuduğu deyişin orijinalinde o isim **Abdal Musa**’dır. Sivaslı Alevi halk ozanı **Feyzullah Çınar**’ın, 70’lerin başında okuduğu plakta bu böyle geçer. Gerçi onun da son kıtası değiştirilerek zamana uydurulmuştur.”

Feyzullah Çınar (Fotoğraf <https://www.facebook.com/OzanFeyzullahCinar>)

“Çünkü zaman, Bedreddin’in iyice ‘solcu’ yapıldığı zamandır. **Orhan Asena**’nın 60’ların sonunda yazdığı tiyatro oyunuyla, Nâzım’ın da ilerisine geçilmiş, yine 70’lerin başında **Erol Toy**’un ‘Azap Ortakları’ romanıyla iş iyiden iyiye tam bir komünist mitosa dönüştürölmüştü. Söz konusu plağın yapımcısı **Zülfü Livaneli**’dir. Aslen Veli Abdal, Kul Veli, Derviş Veli ya da Pir Veli adlarıyla bilinen 19. yüzyıl Sivaslı (İğdecik/şarkışla) halk ozanına ait olan bu deyişin son kıtasındaki bazı sözcüklerin yerine, **şeyhoğlu Bedreddin Bektaşi Veli** ve **Dede Sultan** ibareleri konulmuştur. Livaneli daha sonra, sanırım 70’lerin sonlarında kasete okuduğu bu deyişteki tüm ‘Abdal Musa’ları, ‘Dede Sultan’ olarak değişirmiştir. Abdal Musa, Babai İsyancılarından sağ kurtulup etrafa dağılan proto-Alevi önderlerdendir. Abdal Musa adı, kamuoyunun gündemine Susurluk Kazası olarak bilinen ve tarihimize ‘Araştırmacı Kamyonculuk’ vakası olarak geçen olay

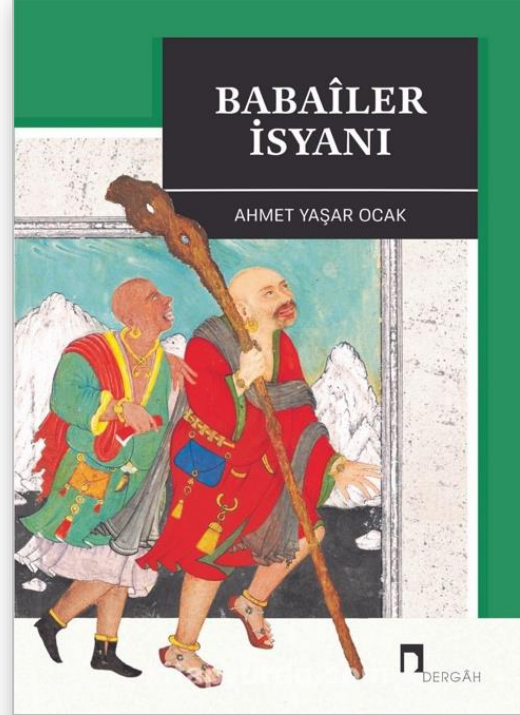
nedeniyle gelmişti. 80 öncesi Ankara/Bahçelievler’de yedi Solcu üniversite öğrencisini katleden çetenin lideri Abdullah Çatlı’nın şoförlüğünü yaparken, onunla aynı trafik kazasında ölen İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ’ın üzerinde bulunan küçük bir poşet içeriğinin, önce uyuşturucu olabileceği açıklanmış, daha sonra ise Antalya’daki Abdal Musa türbesinden alınmış bir miktar toprak olduğu, Yavuz Top tarafından açıklanmıştı. ‘Dede Sultan’ ibaresine özel bir anlam yükleyen Alevi dostlarımız, buradan hareketle Börklüce’nin Alevi olduğuna inanırlar. Livaneli’nin bu ibareyi bir Alevi deyişine monte etmesi de bu inancı kuvvetlendirir.”

Zülfü Livaneli. Fotoğraf: **Günlerimiz** albüm kapağından

Bilal, oysa **dede** ibaresini en azından Dede Korkut’tan beri Türklerin kullandığını bildiğimizi söylüyor ve ekliyor, “Orta Asya şamanının Anadolu’ya gelindiğinde boy/aşiret liderine dönüştüğünü, Fransız Akademisyen **Irène Mélikoff** da çok önceden tespit etmişti. Selçuklunun da Osmanlının da Sünnileştiremediği konar-göçer Türkmen kitlelerinin önce Kızılbaş, ardından Alevi olarak tanımlanması, Börklüce’nin idamından yaklaşık seksen yıl sonra, II. Bayezid döneminden itibaren, tedricen gerçekleşmiştir.”

“**Ahmet Yaşar Ocak**’ın kendi doktora tezini özetleyerek Türkçeleştirdiği ve konu hakkında yayınlanmış tek eser olan *Babailer İsyanı* kitabından öğrendiğimize göre, vergi vermeyi reddettikleri için üzerlerine gönderilen Selçuklu birliklerini her defasında imha eden Amasya, Tokat, Çorum, belki Yozgat ve Sivas illerinin Türkmenleri, sonunda Selçukluyu yıkmak üzere 1239 yılında başkent Konya’ya doğru yürüyüşe geçerler. Daha önceki çarpışmalarda hep galibiyetle çıkan Babailerin ilahi bir koruması olduğuna inanan, dolayısıyla saldırmaktan çekinen Selçuklu askerlerinin ön saflarına, o sıralarda Kudüs’ü Müslümanların elinden almaya giden Frank ordusundan kiralanan zırhlı askerler yerleştirilir. Kırşehir’in Malya Ovası’nda durdurularak katledilen Babailerden arta kalanlar, oradan kaçarak Anadolu’nun dört bir yanına dağılırlar. İşte bu Aşıkpaşazade, Baba İlyas’ın torunu Aşık Paşa’nın oğludur. Adı aslında Derviş Ahmed’dir ama babasına nispeti olan Aşıkpaşazade’yle tanınır. Bedreddin’i Nâzım’dan başka savunan belki de ilk kişi olan **Bezmi Nusret Kaygusuz**, Aşıkpaşazade’ye Bedreddin hakkında yazdığı kötü sözler nedeniyle sitem ederek, cediti Baba İlyas’ın ruhunun incinmiş olabileceğini yazmıştır. Bezmi Nusret, Girit göçmeni bir Bektaşî olup, Yunan işgali sırasında Alaşehir kaymakamıdır. Bedreddin’i sahiptenen kitabını, 1957 yılında yayınlamıştır. Bu tarih önemlidir, zira 1947 yılında **İsmail Hakkı Uzunçarşılı**, yazdığı **Osmanlı Tarihi**’nin birinci cildinde Bedreddin’in Alevi olduğunu yazar. Bundan üç yıl sonra, 1950’nin sonu ve 1951’in başında yayınlanan iki ayrı dergide Bedreddin’e saldırı başlar. Art arda beş sayıda devam eden bu yazılarda, Bedreddin’in komünist ve Stalin’in şeyhi olduğu için, henüz defnedilmemiş kemiklerinin zaman geçirmeden yakılması istenir. Bezmi Nusret’in kitabı, bu anlamda bir cesaret örneğidir ama, o da Şerefeddin Efendi’nin risalesinde yazdıklarına inanmıştır.”

Bedreddin’in Bektaşîliği ve tarikat şeyhliği

Bedreddin’in Bektaşîliğinin nereden geldiğini merak ediyorum, bir de niye Şeyh diye anıldığını. Bektaşîliği Bedreddin’e yakıştıranın, darülfünun kelim müderrisi Şerefeddin Efendi olduğunu söylüyor Bilal. “**Bedri Noyan**, kitabında bu konuya da açıklık getiriyor ki, kendisi de bir Bektaşî dedebabasıdır ve kaybettiğimiz 1997 yılına kadar Amuca Kabilesi’nin inanç önderidir. 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı öncesinde, kabilenin o zamanki mürşidi Ulu Ahmet Abdal Baba İstanbul’a taşınıyor ve Rumeli Hisarı Dergahı’na konuk oluyor. Trakya ve sınır ötesindeki illerde, Arnavutluk’tan Macaristan’a kadar, Bektaşîlik 1300’lerin başlarından beri, Babailerin katledildiği Malya Savaşı’ndan sağ kalarak etrafa dağılanlar üzerinden yaygın olarak var ama, Amuca

Kabileleri'nin onlarla bir alışverişi yok. Zamanın mürşidinin İstanbul'a gelip bir Bektaşî dergahına konuk olmasıyla bir temas kurulmuş oluyor. Uzun sohbetlerden sonra, aralarında pek de bir fark olmadığını anlıyorlar. Zira Bektaşîlik de Bedreddin'in asıldığı zamandan kısa bir süre önce Sünnî İslam'la temasını kesmişti. Orta Asya Türkmen gelenekleriyle halk İslamını bir şekilde harmanlayarak *syncretik* bir inanç oluşturan Bektaşîler gibi Amuca Kabilesi de *syncretik* bir inanca sahiptir. Kabilenin mürşidi böylece Rumeli Hisarı Dergahı'nın mürşidi Nafi Baba'ya intisap ederek ondan babalık icazeti alıyor. Bazı tarihçilerin **Bedreddiniler** diyerek tarikat göstermeye çalıştıkları Amuca taifesi budur. Yani Bedreddin kabilesinin Bektaşîliğe geçişi, kendisinin vefatından beş yüz yıl sonra gerçekleşmiştir. Büyük bir Sünnî İslam fakihî olarak yetişen Bedreddin'in, kendi kabilesini Sünnî İslam dairesine geçirmeye fırsat ve zaman bulamadan katledildiğini anlıyoruz. Amucalılar böylece, Ahmet Yaşar Ocak'ın deyimiyle, **dairenin dışında** kalmışlardır.”

Tarikat kurmayan birinin neden **Şeyh** diye anıldığını soruyorum Bilal'e. “Mısır'dan geliyor” diyor, “Fatımilerin Kahire'de kurduğu El-Ezher Camisi, dönemin üniversitesidir. İslam aleminde dini ilimler konusunda yüksek tahsil yapmak isteyenlerin gideceği son seviye eğitim kurumu, o camidir. **Cami** aslında Arapçada üniversite demek. Bizim cami dediğimiz yapıya Araplar **mescid** diyor. Bedreddin'in Mısır'daki hayatı hakkındaki bilgileri, torunu Hafız Halil'in yazdığı *Menakıbnâme*'den öğreniyoruz. Hafız Halil'in anlatısına göre, Bedreddin de Anadolu'daki eğitimini tamamladığını düşününce, Mısır'a gitmek istiyor. Orada bir süre sonra Memluk Sultanı Berkuk'un sarayında ilmi bir tartışma toplantısına katılıyor ve Berkuk'un dikkatini çekiyor; oğlu Ferec'e hoca yapıyor. Bu vesileyle **Hüseyin Ahlati** ile tanışıyor. Berkuk, sarayındaki cariyelerden ikiz kızları bunlarla evlendiriyor. Derken Bedreddin bacanağı Ahlati'den etkilenmeye başlıyor ve ardından ona intisap ediyor. Ahlati'nin bir dergahı var. Bir yerde dergah olunca, doğal olarak orada bir toplanma başlıyor. Bir şeyh, müritler ve dergah bir araya geldiğinde, ortaya bir tarikat çıkıyor. Tarikatın liderine de şeyh demeye başlıyorlar. Aynı zamanda bir hekim, filozof, kimyacı ve lacivert taşı (lapis) tüccarı olan Şeyh Ahlati, çok değer verilen

bir mutasavvıf. Çok etkili biri olduğu söyleniyor. Ahlati sağlığında Bedreddin'i halife tayin ediyor. Ölünce de yerine Bedreddin şeyh oluyor. Altı ay kadar bir süre geçmişken, Bedreddin'in şeyhliğine diğer halifelerin itirazı başlıyor. Bedreddin bu gerilime dayanamayarak, Kahire'yi terk edip Anadolu'ya dönüyor.”

“Bizde biliyorsun, bir kere bakanlık, müdürlük, başkanlık, şeflik yapmış kişiye, çevresindeki kişilerin ona ömür boyu aynı unvanla hitap etmesi adettendir. Bedreddin'in şeyhliği denilen olay bu kadar. Küçük bir tekkedeki müritleri örgütleyip sevk ve idare etme kabiliyetinden yoksun Bedreddin'in (çünkü onun yeteneği böyle katakulli işlerde değil), Anadolu'da halk isyanı örgütleyebileceğini düşünenler olabiliyor. İsrarla onun bir inanç önderi, mutasavvıf, tarikat şeyhi olduğunu iddia edenler var. Bedreddin'in kendi görüşlerini yazdığı bilinen bir tasavvuf eseri yok. **Michel Balivet**, böyle bir kitabın bugüne kadar ortaya

çıkmasının, Bedreddin tarikatının son derece gizli örgütlendiğinin kanıtı sayar.” Bu noktada Bilal gülerek sözü günümüze taşıyor, “Bu bizim son dönem savcılarımızın iddianamelerine benziyor. Hakkında gizli örgütten iddianame düzenledikleri sanığın aleyhinde dava dosyasına bir kanıt koyamamış savcıların, mahkemeden, kanıt bulunamamasının bizatihi kendisinin kanıt sayılmasını talep ettiklerini, gazetelerden okuyoruz. Güya o kadar çok gizli örgütlenmişler ki, bunu kanıtlayacak delil bütün çabalara rağmen bulunamıyormuş.” Böyle bir mantık yürütmenin hukukta geçerli olmadığı gibi tarih metodolojisinde de geçerli olmadığı Bilal. “Bedreddinler denilen taifenin aslında kimler olduğunu biraz önce anlatmıştım. Edirne’ye döndüğünde bir tarikat kurduğuna dair herhangi bir kayıt yok ama, mesela Dukas’ın Börklüce ve taraftarları için kullandığı Στυλάριοι (Stilarionlular) kelimesini başlarda bahsettiğim çevirmen **Karaburun’daki tarikatçılar** diye çevirmiş (Karaburun Yarımadası’nın Yunancadaki adı **Stilarion**’dur). Çünkü çevirmenimiz bunların tarikatçı olduğuna dair önceden koşullanmış. Kendince okura kolaylık yapıyor. Bunu okuyan kişi, bunun çevirmenin bir **katkısı** olduğunu fark edemeyecek ve Bedreddin’in Karaburun’da bir tarikatın şeyhi olduğunu **öğrenmiş** (!) olacak. Etrafta ‘*Bedreddin tarikat kurmuş*’ diye bilgiçlik taslayacak, ‘*Hayır, kurmadı*’ diyenlere de ‘*Sen Dukas’tan iyi mi biliyorsun, adam yazmış işte kurduğunu*’ diyecek. Bu vesileyle buradan senin aracılığınla çevirmenlere seslenmek isterim. Bilimsel, akademik, mesleki, teknik kitapları çevirirken, sizin ilgili meslekte formasyonunuz yoksa, okura kolaylık olsun diye herhangi bir sözcüğe kafanızdan anlam eklemeyin. Çevirdiğiniz kitabın okuyucusu zaten o meslekten biridir ve açıklamanıza ihtiyacı yoktur; ihtiyacı varsa da onu giderebileceği güvenilir kaynakları vardır. Eklediğiniz fazla sözcük, o kitaptan yararlanacak kişinin meslekten biri olmaması halinde, başına ciddi sorunlar açabilir. En azından birileri ona, ‘bunu nerenden uydurdun’ diye çıkışabilir. Yapmayın.”

Börklüce Mustafa, Bedreddin’in müridi miydi?

Olayın gittikçe açıklık kazandığına inanıyorum, sonraki kronikleri merak ediyorum. “Saydığım üç kronikten sonra yazılmış olan iki tane anonim kronik var ama asıl önemlisi, 1493 yılında **Neşri**’nin yazdığı *Cihannumâ*” diyor Bilal, “Kendisinden önceki zamanın olaylarını önceden yazılmış kronikleri okuyarak aktardığı sanılan Neşri’nin önemi, Aşıkpaşazade Bedreddin-Börklüce ittifakından tahminen bahsetmişken, Börklüce’nin Bedreddin’in müridi olduğunu yazan ilk kişi olmasıdır. Yazarı belli olmadığı için *Anonim Kronik* olarak anılan eserlerde ise Bedreddin’in Börklüce için ‘benim hizmetkarımdır’ dediği, ayrıca, ‘huruc etmekle hata etti’ dediği anlatılır. 1506’da İdris-i Bitlisi’nin olayı daha da abartmasından sonra yazılan neredeyse tüm kroniklerde artık Bedreddin Batını, Börklüce ve Torlak Kemal ise onun mürididir. Biraz önce anlattığım gibi, Bedreddin sırasıyla Batını, komünist, Bektaşî ve son olarak Alevî yapılmıştır. Oysa bunlardan hiçbirisi değildir.”

“Peki” diyorum, “öyleyse bunu niçin yapıyorlar? Çarpıtmakla ellerine ne geçiyor?” Bunun üzerine Bilal, ilginç bir tarihsel gerçeğin altını çiziyor, “Bu kitapları yazanlar, kitabı ithaf ettikleri padişah ya da yüksek bir devlet görevlisine ithaf ederek, karşılığında ciddi bir bahşiş alırlar; dolayısıyla ithaf ettikleri kişiye ve sülalesine övgüde ve düşmanlarına kötü söz söylemede ölçüyü çoğu zaman abartırlar. Ayrıca kitap yazmış biri olarak, bunu,

devlette düzenli bir gelir elde edebilecekleri mansıp peşinde koşmanın vesilesi yaparlar.”

Börlüce Mustafa Karaburun dağlarında. Desen: Kemal Gökhan-ai

Arap halifeler döneminde yazılmış tarih kitaplarında bile dönemin halifesinin adının geçtiği yerde parantez açarak ona dualar ederler. Rakip ya da düşmanlarının adının geçtiği yerde ise parantezin içine bu kez en hafifi “Allah onun belasını versin” olan beddualar yazarlar. Bu antikçağdan beri böyledir. Kitabını hiç kimseye ithaf etmeden ve hiçbir kral, despot, tiranı övmeden ve kimseye lanet etmeden yazdığı ve karşılığında kimseden para almadığı için **Herodotos**’a ‘tarihçiliğin babası’ diyoruz. Yoksa ondan önce de tarih yazan ve adına **Logografos** denilen kişiler vardı. İşin başka bir boyutu ise hanedana yaranma çabasıdır. Büyük bir fakih olarak İslam hukuku alanında eserler telif etmiş bir alim olan Bedreddin’in idam edilmesinin, Osmanlılar için halk nezdinde büyük bir günah olarak görüldüğü anlaşılıyor. O yüzden tahta çıkan her padişah, atalarının işlediği bu günahın ağırlığı altında, bu türden çarpıtma kitap yazımını destekleyerek teşvik etmişlerdir. En son **Namık Kemal** bile sürgünde yazdığı *Osmanlı Tarihi* kitabını sadrazama göndererek, affının sağlanmasını talep etmiştir. Bedreddin’in idam edilmesinin doğru olduğunu yazan Namık Kemal, o çaptaki kişinin sultan olması durumunda, ağzından çıkacak her sözün din kabul edileceğini, kimsenin itiraz edemeyeceğini, çünkü onu aşabilecek din bilgisine sahip başka bir kişinin bulunmadığını ileri sürerek, onun idam edilmesiyle memleketin ve milletin böyle bir istibdat rejimi altına girme tehlikesinin bertaraf edildiğini yazar.”

Bilal’e bu kez “Bedreddin’in bu kadar önemsenmiş olduğunu söylemekle biraz abartmış olmuyor musun?” diye soruyorum; sonuçta o bir memur, karşısında ise koskoca padişahlar var. “Öyle değil işte” diyor Bilal, “Bir kere Bedreddin, Selçuklu hanedan soyundan gelen, Mehmed Çelebi’nin büyük dedesi Orhan’ın arkadaşı ve de Simavna’yi

fethetmiş gazilerin lideri, yani **Simavna Kadısı Gazi İsrail**'in oğlu. Osman'ın Selçuklu'ya yaptığı Gazi İsrail bu kez Orhan'a yapmış olsaydı, yani fethettiği yerde beyliğini ilan edip, hutbeyi adına okutsaydı, belki de Osmanoğulları yerine İsrailoğulları devleti kurulurdu. Osmanlı hanedanının menşesini, onların tarihine ömrünü vermiş **Halil İnalıcık** bile bulamadı. Yani, hiç sevmediğimiz halde bir 'soyluluk' sıralaması yaparsak, Osman'ın horantası, Selçuklu soylusu Bedreddin'in yanında nevezuhur bir aile sayılır. Antik Roma'da bunlara Homo Novus deniyordu. Nitekim Osmanlılar, özellikle Tatarlar karşısında duydukları aşağılık kompleksini, II. Murad zamanında **Yazıcızade Ali**'ye yazdırdıkları **Tevarih-i Al-i Selçuk**'ta bastırmaya çalışmışlardır. Ali bu kitabında Türklerin kökenini neredeyse Allah'a kadar yaklaştırıp, Osmanoğullarını da Kayı boyuna dahil eder. İnalıcık Hoca bunu mesnetsiz bulur. Bedreddin'in Osmanlılar tarafından ortadan kaldırılmasına, bu açıdan da bakmak gerekir.”

Börklüce, Torlak ve Bedreddin olayları birbiriyle bağlantılı mı?

Bilal'e tam olarak neye dayanarak Börklüce, Torlak ve Bedreddin olayları arasında bir bağlantı olmadığını iddia ettiğini soruyorum. O, ilk dönem kroniklerinde böyle bir bağlantıdan söz eden olmadığını altını çiziyor, ama sonradan yazılmış pek çok eserde, bu üçü arasında yakın bir ilişki olduğu ve sık sık görüştüklerinin yazıldığını, hatta Bedreddin'in eğitimini tamamladığına kanaat getirerek Mısır'dan Edirne'ye dönüşte uğradığı Karaman, Germiyan, Aydın, İzmir, Sakız Adası ve Bursa'da bir isyan tertiplemek için görüşmeler yaptığının iddia edildiğini söylüyor. “Hatta bu seyahatinden sonra gittiği Edirne'den bir ara tekrar Bursa'ya gidip dönüşü de aynı şekilde değerlendirilir. Bedreddin uğradığı bu yerlerde (henüz beylikler ortadan kaldırılmamıştır), beyler tarafından konaklarda ağırlanmış ve yapılan sohbetlerden sonra orada kalması teklif edilmiştir. Bunu, torunu **Hafız Halil**'in yazdığı *Menakıbnâme*'den öğreniyoruz. Oysa bu ziyaretleri bir ihtilal tertibi olarak değil, eğitimini tamamlamış bir kişinin iş arayışı olarak; bir yerde kalmamasını ise yapılan teklifleri beğenmediği şeklinde de yorumlayabiliriz.”

İznik Kalesi'nde ikamete mecbur edilmişken, her taraftan ziyaretçilerinin geldiği, Börklüce Mustafa'nın sık sık kaleye gelerek Bedreddin'le görüştüğünü iddia edenler bile olduğunu söylüyor Bilal ve ekliyor, “Bunların Osmanlı toplum düzeni ve kent yaşamını bilmedikleri belli oluyor. Seyahat özgürlüğü, Cumhuriyet'ten sonra edinilmiş bir sivil haktır. Yerleşim yerleri dışında dolaşan bir kişinin, kendisine rastlayan kolluk görevlisine, eğer tanıdığı biri değilse, orada ne amaçla bulunduğunu belirten bir belge göstermesi gerekirdi. Bir İslam ülkesine giriş yapan yabancıların bile, ülkeye girişte yetkili kişiden aldığı, adına **eman** denilen belgeyi göstermesi gerekirdi. Ayrıca İznik bir kale kenttir. Kaleye giriş-çıkış denetim altındadır. Zorunlu ikamet yani sürgün için İznik gelişigüzel seçilmiş bir mekan değildir. Osmanlı toplum düzeninde, kimse yaşadığı yeri terk edemezdi. Hele adına reaya denilen üretici sınıf mensubu kişiler, köylerini terk ettikten sonraki on beş yıl içinde bulunduğu bile tekrar köyüne gönderilir ve adına çiftbozan vergisi denilen, hayli yüksek meblağda ceza kesilirdi. Ama, Börklüce Mustafa'nın bir kez, Bedreddin'in İzmir yakınlarında yolda ölen oğlu İsmail'den aldığı torunlarını teslim etmek için gittiğini biliyoruz.”

“Tüm kroniklerde, Karaburun'dan dönen Osmanlı Ordusu'nun yolu üzerindeki Manisa'da Torlak Kemal'i ve müritlerini öldürdüğü yazılır. Yalnızca Dukas, torlaklardan ve Kemal'den söz etmeden, 'yolda rast geldikleri, inzivada yaşayan Türk dervişleri de

öldürdükleri'nden söz eder. Osmanlı kroniklerinde ise farklı anlatımlar vardır. Kimi yalnızca Torlak Kemal'in asıldığını, kimisi Kemal'in bir adamıyla birlikte öldürülüp uçurumdan aşağıya atıldığını, kimisi ise farklı sayılardan olmak üzere yüzlerce ya da binlerce müridinin öldürüldüğünü yazar. Ben askerliğimi er olarak yapmış ve tüfek bile zimmetlenmemiş bir kişi olarak, Karaburun'da çarpışan kardeşlerimin yardımına koşmak ile 'çeng ü çegane ederek illeri azdırmak' arasında tercih yapmak durumunda kaldığımda, her sıradan insan kadar, elbette kardeşlerimin yardımına koşmayı düşünecek bir zekaya ve vicdana sahibim. Acemi birliğine katılmak üzere Antep'ten kalkıp İzmir'den Manisa'ya gittiğimde, otobüse verdiğim paraya hayıflanmışım. Manisa'nın İzmir'e o kadar yakın olduğunu bilseydim, yürüyerek giderdim. Aynı şeyhin halifeleri olduğu öne sürülen kişilerin, bir koşumluk mesafede gerçekleşen çarpışmalarda birbirlerine yardıma gitmemiş olmalarını nasıl açıklamalı? Sonra Bedreddin'e ne demeli? Adamların gırtlak gırtlığa çarpışırken sen İznik Kalesi'nde İslam hukuku kitabı yazmakla uğraş! Karaburun'u Bedreddin'le ilişkili gösterenler, iki olayın gerçekleştiği tarihleri çarpıtarak, sanki aynı zamanda olmuş gibi gösteriyorlar. Nasıl hesaplanırsa hesaplanırsın, **Karaburun olayı 1416'da, Bedreddin'in Deliorman'da yakalanıp asılması ise 1420'de gerçekleşmiştir.**

"Sıcaktı. / Bulutlar doluydular. / Nerdeyse tatlı bir söz gibi ilk damla düşecekti yere." Desen: Kemal Gökhan-ai

Hareketin lideri olduğu iddia edilen Bedreddin'in, Karaburun bastırıldıktan dört yıl sonra İznik'ten kaçması nasıl açıklanabilir? Bu olayları Bedreddin'le birlikte anan (ilişkilendiren değil) tek kişi, Bedreddin'in torunu olan Hafız Halil'dir. Yazdığı *Menakıbnâme*'de, dedesinin 'Börklüce Mustafa, Torlak Kemal ve Aygıloğlu isyanlarından zarar gördüğünü' anlatır. *Menakıbnâme*'de Torlak Kemal'in adı yalnızca bir kez, o da bu dizelerde geçer. Börklüce ile Kemal'i Bedreddin'le ilişkilendirmeyi, Bedreddin'i suçlamak için yeterli görmüş olmalılar. Hafız Halil, aynı zamanlarda,

muhtemelen Balıkesir taraflarında, Aygıloğlu adlı kişinin liderliğinde isyan etmiş yörük taifesinden de bahsettiği halde Aygıloğlu’nu kroniklerde göremiyoruz.”

Torlaklar ve Torlak Kemal

Torlak Kemal’in olaylarla ilgisi olmadığı sonucuna, hangi kaynaklardan yararlanarak vardığını merak ediyorum Bilal’in. Torlak Kemal’in, adamlarıyla Manisa bölgesinde etrafı yağmaladığını kroniklerden öğrendiğimizi hatırlatıyor, bir de Hafız Halil’in *Menakıbnâme*’sinde, Bedreddin’in torlaklarla temasta olduğuna ilişkin hiçbir bilgi olmadığını. “Biraz önce Torlak Kemal’in adının *Menakıbnâme*’de bir kez geçtiğini söylemiştim. Ayrıca, Bedreddin’in İzmir’den Edirne’ye giderken yolu üzerindeki Kütahya yakınlarında torlaklarla karşılaştığını Hafız Halil anlatır. *Menakıbnâme*’ye göre, torlaklar Bedreddin’e zengin sofralarında ne aradığını sorarlar. Bir süre sohbetten sonra Bedreddin’e hürmet ederek, onu Bursa’ya yolcularlar. *Menakıbnâme*’de ne torlak ne de Torlak Kemal sözcüğü bir daha geçmez. Kemal’in Yahudi olması ve torlak sözcüğünün etimolojisi üzerinde çalışarak bir sonuca varabileceğimizi düşünüyorum. Manisa’nın, şehzadeler arası savaşta, şehzadelerin birbirlerine karşı çarpışmalarda her seferinde etraftan asker toplayarak leşker cem ettikleri muhitlerden biri olduğu bilgisi kroniklerde geçer. Çağdaş sözlüklerde torlak sözcüğünün karşısında, ‘tarikata yeni girmiş kişi, acemi, yolun başında olan’ gibi anlamlar gösterilir. **Şemseddin Sami** ise, 1901’de basılan *Kamûs-ı Türkî* adlı Türkçe sözlüğünde, ‘torlak’ın sıfat, hemen altındaki ‘torlamak’ fiilinin toplamak ve daha başka anlamlarda olduğunu yazarken, ‘tarikata yeni girmiş kişi’ gibi bir anlamı olduğunu filan yazmaz. ‘Torlanıp toparlanmak’ ikilemesindeki ‘torlanmak’ı bugün de aynı anlamda kullanırız. Buradan hareketle, **torlak** sözcüğünün ‘toplanmış’ anlamında da kullanıldığını çıkarabiliriz. Bunu ‘acemi’ anlamıyla birleştirdiğimizde, şehzadelerin savaşmak üzere topladığı, ‘profesyonel olmayan asker’ anlamına ulaşabiliriz. Bulgaristan’da torlak adında pek çok köy olduğunu, Bulgar akademisyen **Katarina Venedikova**’nın İzmir’de Börklüce için düzenlenmiş sempozyumda sunduğu tebliğden öğrendim. Türkiye’de ise Ege ve Trakya bölgelerinde köy ya da soy adı olarak kullanıldığını görüyoruz. Fatih Portakal’ın eşinin iki ablasıyla birlikte kurduğu, bir ara kendisinin de muhtemelen rejimin takibinden kurtulmak için mesleğini bırakıp sığındığı işletmenin adı da **Torlak Çiftliği**’dir. Bu sözcüğe Türkiye’nin başka bölgelerinde pek rastlanmıyor. Örneğin benim nüfusta kayıtlı olduğum köyün adı Toplamalar idi. Sanırım **torlak** denilmesi için yalnızca toplanmış olması değil, aynı zamanda acemi yani eğitimsiz de olması gerekiyor.”

“Manisa Yahudileri üzerine çalışmış **Feridun Emecen**’in yanı sıra, özel olarak İzmir ve Ege Yahudilerinin tarihi üzerine çalışan **Siren Bora**’nın eserlerinde, torlakların katledildiği tarihten hemen önce ve yaklaşık yüz yıl kadar sonra Manisa bölgesinde Yahudi nüfusunun varlığını saptadıklarını okuyoruz.”

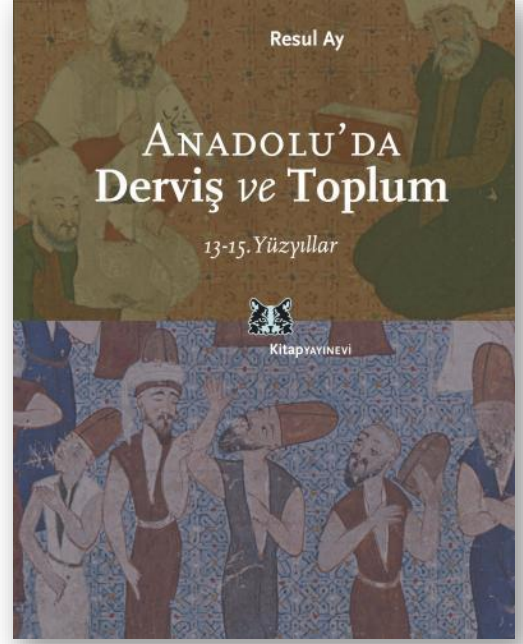

Feridun Emecen ve Siren Bora. Fotoğraflar: <https://www.istanbultarih.com/> ve <https://www.avlaremoz.com/>

“Torlakların katledildiği tarihte Manisa’da Yahudi nüfusunun izine rastlanmıyor. Nereye gittiler? Gerek Yahudi gerekse Hristiyan gençlerin Osmanlı ordusundaki profesyonel askerlerin dışında, gerektiğinde asker olarak geçici şekilde istihdam edildiklerini biliyoruz. Şimdiki kafamızla düşündüğümüzde, Osmanlıların etraftaki gayrimüslimleri kılıçtan geçirdiğini sanabiliriz, ama öyle bir durum yok. Mesele ganimet elde etmek olunca, herkes herkese karşı savaşta yer alabiliyor. En meşhur gayrimüslim gazi, **Gazi Mihal**’dir (Yeri gelmişken, **gazi** sözcüğünün bugünkü anlamına ne zaman kavuştuğunu bilmiyorum ama, bu sözcüğün Arapçada **yağmacı** anlamında olduğunu belirtmem gerek; **gaza** ise **yağma** demek. Peygamberin bizzat katıldıklarına ise **gazve** deniliyor). Ayrıca, Saruhan ile Aydın arasında kalmış tek otonom Hristiyan şehri Filadelfia (Alaşehir), Hristiyan Roma askerlerinin yardımıyla Yıldırım Bayezid tarafından fethedilmiştir. Aynı Roma askeri birliği, başlarında İmparatorun oğlu olduğu halde, Yıldırım’ın Ege, İç Ege ve Akdeniz bölgelerindeki Türk beyliklerine karşı giriştiği bir dizi savaşta da yer almıştır. Yıldırım’ın Timur’la savaşında, Osmanlı ordusunun yanında Hristiyan Eflak ve Sırp askerleri de vardır. **Emine Erdoğan Özünlü** ve **Ayşe Kayapınar**’ın Mihaloğulları’na ait 1586 tarihli akıncı defteri üzerindeki çalışmalarında, Türk olmayan gayrimüslim unsurların da akıncılar arasında bulunduğu dair teze itiraz ederek, bunların Müslüman olmasa da Türk olduklarını ileri sürdüklerini de hatırlatmak isterim.”

“Bu kadar laftan sonra torlak sözcüğünün anlamına ulaşabiliriz. Torlakların, savaş çıktıkça asker olarak iş bulabilen, verdikleri hizmet karşılığında ücret ya da ganimetten aldıkları payla geçinen işsiz gençler olduklarını düşünüyorum. Katledildikleri sırada, bir süredir iş bulamadıklarından, geçinebilmek için etrafı yağmalamaya çıktıklarını, bunun da bir asayiş sorunu yarattığını düşünmek yanlış olmayabilir. Bunların derviş ya da medrese öğrencisi olduğunu ileri sürenler de var. O tarihlerde neredeyse boşta gezen, yalan yanlış da olsa ağızdan bir iki ayet ya da hadis dillendiren herkese **derviş** deniyor. Derviş zaten, ailesinden kopmuş, bir mesleği olmayan, bir hırka bir lokma ile yetinen, genellikle gezgin kişidir.”

Resul Ay'ın dervişleri etraflıca ele aldığı **Anadolu'da Derviş ve Toplum** adlı kitabında aktardığı ilginç bir olay var. Moğol İltanlı hükümdarı Hülagu, Suriye seferine giderken Harran'da rastladığı bir grup kılıksız adamı görüp de bunların kim olduğunu sorduğu danışmanı Nasreddin Tusî'den, 'Bunlar alemin fazlasıdır' cevabını alınca, 'Madem fazlalıktır, alayını öldürün' emrini verir. **Ömer Lütfi Barkan**'ın literatüre kazandırdığı **kolonizatör dervişler** terimi var. Bunlar gazilerden önce ileriye açılarak bir yerlere gidip yerleşiyorlar. Etraftaki gayrimüslim halkla temasa geçiyorlar ve İslam'ı yaymaya çalışıyorlar. Bunların yerleştiği yere daha sonra gazilerin akını oluyor ve fetih gerçekleşiyor. Bir nevi keşif kolu gibi iş görüyorlar. Fakat Manisa'daki torlaklar böyle değil. Manisa zaten fethedilmiş. Bunların derviş olduğunu kabul etsek bile, ancak **lumpen dervişler** diyebiliriz. 'Alemin fazlalığı' olarak görülen bu dervişlerin, Hülagu'dan yüz elli yıl sonra Anadolu'nun bu kez batısında, topluca katledildiklerini anlıyoruz. Burada, Yahudi yurttaşlarımızın bir hassasiyetine değinmek isterim. Alman tarihçi **Hammer**'in, Fransızcaya da çevrilmiş olan kitabında, Torlak Kemal'in Yahudi olduğu şeklinde Osmanlı kroniklerinde geçen ifadeyi, eserinde abartarak kullandığına dair Franz Babinger'in eleştirisi var. Osmanlı Devleti'ne karşı (hoş, o sırada öyle bir devlet yok) bir ayaklanmanın içinde hatta lider kadrosunda bir Yahudinin de bulunduğu düşünülmesinde, bir güvenlik tehdidi sezebilen kimi aşırı duyarlı Yahudi yazarlarca, geçen yüzyılda buna itiraz edilmiş. Bu itirazı anlayışla karşılayabiliriz, malum, bu konudaki sicilimiz biliniyor, ama bu itirazın tarihçi açısından bir değeri olmaz; kaldı ki, Manisa'da katledilen torlakların devlete karşı bir kalkışmanın içinde olduklarının söylenemeyeceğini, biraz önce izah etmeye çalıştım."

Bedreddin olayı hakkında tarihten gelen belge ve bilgilerimizin, Cumhuriyet kuşaklarında dünya çapında tarihçilerimiz yetişmişken, yeniden değerlendirilmemiş olmasının ciddi bir ilgisizlik olduğunu düşünüyorum. Henüz tarihçi olmuş dostum **Bilal Güneş**'e, bu ilgisizliğin nedenini sormak istiyorum. Elbette tarihçi olmayan kişilerden olayın gerçek yüzünü ortaya çıkarmalarını bekleyemeyiz, ama profesyonel tarihçilere ne demeli? En azından Soldaki tarihçilerden beklenirdi bu. Olayın edebi bir tür olan destan sınırları içinde kalmasının, Nâzım'ın yüreğinin isyan ettiği **tarihsel, sosyal, ekonomik şartların zaruri neticesi** hakkında bilimsel bir araştırmanın yapılmamış olması nasıl açıklanabilirdi?

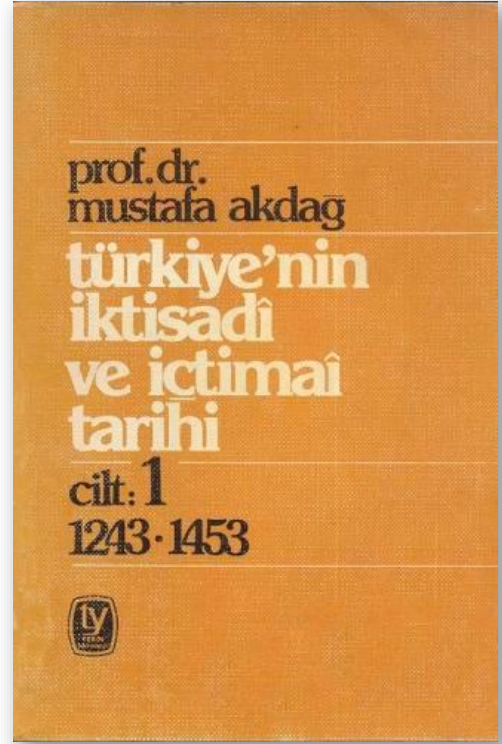
Tarihçilerin koşullanmışlığı

"Peki hiç mi sol eğilimli tarihçiler bu konuyla ilgilenmediler" diye soruyorum Bilal'e. DTCF profesörlerinden Marksist tarihçi **Mustafa Akdağ**'ın 1959'da yayınladığı *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi* adlı kitabının birinci cildinde konuyu ayrıntılı olarak

ele aldığını söylüyor, fakat Akdağ'ın da Şerefeddin Efendi'nin yazdığı risaledeki bilgilerin doğruluğuna güvendiğinin unutulmaması gerektiğini hatırlatıyor. "Akdağ özetle, öncelikle bu hareketin Batını-Babai tarzında bir hareket olmadığını söyleyerek, Kazasker Bedreddin'in Selçuklu soyundan gelen bir kişi olarak Osmanlıda devlet ricaline katıldığını, Börklüce'nin ise onun kethüdası olduğunu, dolayısıyla "devletlü" sınıfından bu kişilerin çıkardığı isyanın **halk isyanı** olarak nitelenemeyeceğini, ayrıca Karaburun'daki olayın işsiz Türkmenler tarafından çıkarıldığının anlaşıldığını yazar. 70'lerin ortalarında **Nedim Gürsel**'in yaptığı bir çalışma var. Ama o da Nâzım'ın destanını temel alarak Osmanlı toprak sistemini analiz etmeye çalışır. Daha başka birkaç tane sınırlı değinmeler var ama galiba Sol, 'nasıl olsa Bedreddin artık bizde' diye, işi sağlama almış olmanın rahatlığını yaşıyor gibi görünüyor.

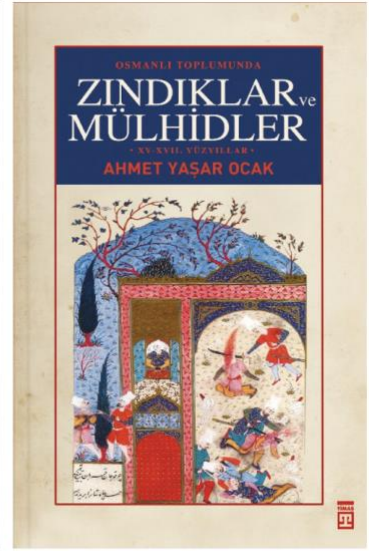
Hikmet Kıvılcımlı'nın 60'ların sonunda gazete yazısı olarak tefrika ettiği bir çalışması var, ama ona 'çalışma' demekten ziyade, gönlünden geçeneri tarihsel gerçeğin yerine geçirme çabası diyebiliriz. Ben zaten Kıvılcımlı'nın Marks'ın komünist toplum öngörüsünün, sanki ondan önce Osmanlılar'a aitmiş ve onlar tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna inanan bir ruh hali içinde yazdığını düşünmüştümdür."

"Türkiye'de çoğu kişinin sağcılığı ya da solculuğu tercih etmesinde 'kaderin rolü' olduğunu düşünürüm. Yani solcularımızın da çoğu hasbelkader solcu olmuştur. Türkiye'de milli eğitim tornasından geçmiş kişiler arasında analitik düşünme becerisi geliştirebilen kişi sayısının, nüfusa oranla çok az olduğunu söylememizde hiçbir sakınca yok. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar kuruluşunda laikliği esas almışsa da hiçbir zaman laik olmamıştır. Laiklik neden önemli? Bilim yapacaksınız, doğayla baş edecekseniz, hayatı kolaylaştırıp güzelleştirecekseniz, demokratik olacaksınız, bunların hepsi ancak laiklik zemininde yapılabilir. Laik olanla olmayan ülkelerin ve toplumlarının arasındaki her türlü fark, bunu gösterir. Milli eğitim okullarında hatta çoğu üniversitede bile eğitimin ezberci olduğu, bilinen bir gerçek. Aynı zamanda bir eğitimci olarak, bunun sebebinin, insan zihninin skolastik düşünce tarzına yatkın olmasıdır diyebilirim. Skolastik düşünce tarzı, yalnızca Hristiyanlığa mahsus değil. Bütün dinler, skolastik düşünce tarzını tercih eder; çünkü iman etmek her dinin ilk şartıdır. Dogmatizm, skolastik düşüncenin bir çıktısıdır. Bizim eğitim sistemimizin dinsel temelli olması budur. Kitapta yazanı ezberlemek ve sorgulamamak öğretilenden şüphe etmemek ancak din eğitiminin yöntemi olur. Marksizm bu yöntemi reddetse de Sol da kısmen bunlardan mustarıptır, çünkü bunlar insana özgüdür. Ne yazık ki, Nâzım'ın bu konuda yazdıklarına tarihçilerimiz de iman etmiştir. Buna ilave olarak, elitizmin bir miktar da olsa Sola bulaştığını söyleyebilirim. Dukas'ın **sıradan bir köylü** olarak tanımladığı, Bedreddin'in bir nevi sekreterliğini yapmış alt tabakadan birinin (Börklüce'nin) mirasçısı olmaktansa,

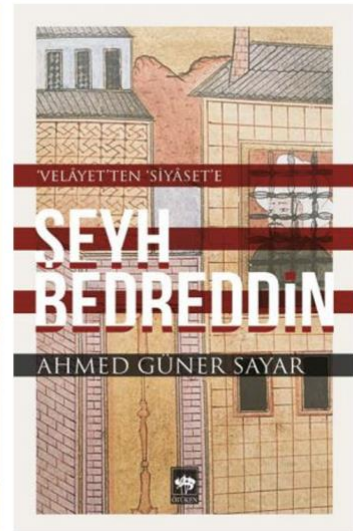

Bedreddin gibi yüce bir alim ve en yüksek rütbedeki devlet adamının mirasçısı olmak tercih ediliyor sanki.”

“Soldaki tarihçilerin Bedreddin konusundaki ezberin bozulmasına hazır olduklarını sanmıyorum” diyor Bilal. Ben de “Peki, sağdaki tarihçiler için durum nasıl, onlarda bunu fark eden olmadı mı? Kendi tarihlerindeki önemli bir figüre niye sahip çıkmıyorlar?” diye sorduğumda, Bilal biraz da yüzünü ekşiterek cevaplıyor: “Önce ciddi tarihçiler dışında, daha çok popüler alanda yazan birkaç kişiden itiraz geldikten sonra, **Ahmet Yaşar Ocak**’ın, **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler** adlı kitabında, Nâzım’ı olayı saptırmakla suçlaması dışında, bir de Türkçü taraftan kitaplı bir itiraz geldi. İktisat profesörü **Ahmet Güner Sayar**, ‘**Velayet**’ten ‘**Siyaset**’e **Şeyh Bedreddin** adlı kitabı yazarak ve bu kitabın tanıtımı için Gazete Duvar’a röportaj vererek, duruma başka bir açıdan yaklaştı.”

Ahmet Yaşar Ocak. Fotoğraf <https://www.biyografya.com/>

Ahmet Güner Sayar. Fotoğraf: <https://ticaret.edu.tr/>

“Fakat bunlarda ciddi bir sıkıntı var. Birinci olarak, cumhurbaşkanının elinden sosyal bilimler ödülü almış olsa da sempati devam eden Ahmet Yaşar Hoca için söylemem gerekirse, olayı asıl saptıranın Şerefeddin Efendi olduğunu bildiği halde, Nazım’ı suçlamayı tercih etti. Bunun, yer aldığı muhitte ‘*bunları araştırmak sana mı kaldı*’ şeklindeki tepkilere rağmen, Türk-İslam tarihi içindeki muhalif akımları araştırmayı sürdüren cesur ‘*bilim adamı*’ kimliğine yakıştıramadığımı söylemem gerek. Sayar Hoca ise, Varidat’ın dindar dedesinden kendisine kalan miras olduğunu, dolayısıyla bu mirası savunmak için yazdığını belirttiği kitabında, birincisi, Bedreddin hakkındaki söylentileri gerçek zannederek, bu söylentiler üzerine inşa ettiği ve maddi temelden yoksun ‘*devrimci değil reformatör Bedreddin*’ tezini savundu. Oysa Bedreddin ne reformatör ne de devrimciydi. Bu nitelermeler olsa olsa, Osmanlı toprak sistemi hakkında değil, ancak uzmanlarının değerlendirebileceği İslam hukuku konusunda yazdığı kitapları için söylenebilir. İkinci olarak ise, ‘*dede mirasını*’ savunduğu bu kitabının başında, Bedreddin hakkında Sağda en ağır hakaretleri etmiş olan yazarlardan **İbrahim Hakkı Konyalı** ile **Raif Yelkenci**’ye, kendisinin yetişmesindeki katkıları için teşekkür etti. Dolayısıyla Sağdaki tarihçiler için de ezberin bozulmasının kolay olmayacağını söylemem yanlış olmayacak.”

“Şeyh Bedreddin’in tüm bu olan biten içinde bir rolü yok mu yani?” diye soruyorum Bilal’e. “Musa Çelebi olmasaydı bugün Bedreddin adında bir kişiden bihaber olacağımızı” söylüyor. “Musa Çelebi tahtı ele geçirdiği Edirne’de, Bedreddin’i kazaskeri yapmıştır. O zamanın kazaskerini, bugünün başbakanlığı (gerçi öyle bir makam kalmadı) ile askeri Yargıtay başkanlığını uhdesinde toplamış kişi ile eşleştirebiliriz. Bu makama alışmış Bedreddin’in, İznik’te sıradan bir kişi olarak yaşamaktan mutlu olacağını düşünemeyiz. Zaten orada yazdığı kitabın başında, çok sıkıldığını, kalbi demirden olsa dayanamayacağını filan yazıyor. 1402 Ankara Savaşı’nın ardından birbirleriyle çatışmaya giren şehzadelerden İsa ile Süleyman Çelebi’ler öldürüldükten sonra geride kalan Musa Rumeli’yi, Mehmed Çelebi ise Anadolu’yu elinde bulunduruyordu. Mehmed Çelebi’nin Roma İmparatorunun desteği ve teşvikiyle Boğaz’ı aşarak Musa’yı ortadan kaldırması üzerine, Mehmed Çelebi’den rahatsız olan Eflak Prensi Mircea’nın, onun yerine geçirmeyi düşündüğü Bedreddin’i İznik’ten kaçırarak kendisine göndermesini, Candaroğulları Beyi İsfendiyar’dan istediğini ve İsfendiyar’ın bunu sağlamış olabileceğini düşünüyorum.”

Bunun aşırı spekülatif bir değerlendirme olup olmadığını soruyorum Bilal’e, bir de bunu düşündürenin ne olduğunu. Bilal, **Mircea**’nın Osmanlı kroniklerine geçmiş benzer bir vukuatı olduğundan söz ederek devam ediyor, “Ankara Savaşı’nda meydandan kaçarak Bursa’da hazineyi ve kız kardeşini alıp, kız kardeşini Roma imparatoruna rehin verip, onun yardımını sağlayarak Rumeli’ye geçen Süleyman Çelebi, daha önceki anlaşmalarda yağmadan muaf tutulan bölgeleri yağmalayarak büyük huzursuzluk yarattığında, Mircea’nın İsfendiyar Bey’e haber ileterek Musa’yı bulup kendisine göndermesini istediği bilgisi kroniklerde geçer. Musa, babası Yıldırım Bayezid’le birlikte Timur’a esir düşüp Bayezid’in ölümüyle serbest bırakılınca, Amasya’ya, ağabeyi Mehmed Çelebi’nin yanına gitmişti. Burada kendini güvende hissetmeyince, izin alarak Konya’ya, yanlış hatırlamıyorsam kendisinin ya da babasının halasının kocası olan Karaman Beyinin yanına gitmiştir. İsfendiyar Bey onu oradan alarak, Sinop’tan gemiyle Eflak’a (bugünkü Romanya tarafları) göndermiştir. Mircea, önce Musa’yı kendine damat yapmış, komutasına verdiği askeri birlikle de Süleyman’ın üzerine göndermiştir.

Süleyman'ın aşırı içki düşkününü oluşu, ortadan kaldırılmasını kolaylaştırmıştır. Basıldığında bir hamamda içki aleminde ve gözlerini açamayacak durumdadır. Yardımla zar zor kaçabilmiş, ama çok uzaklaşmadan köylüler tarafından öldürülmüştür. Böyle bir denemeyi daha önce yapmış olan Mircea, aynı denemeyi, Musa'yı ortadan kaldırarak Rumili'ni de egemenliği altına alan Mehmed Çelebi'ye karşı niçin tekrarlamasın? Mircea, Bedreddin'le kazaskerliği sırasında yakından tanışmış, teşrik-i mesaide bulunmuştur. Mircea ayrıca İsfendiyar Bey'le de daha önceden tanışıyor. Bedreddin'in Deliorman'da etrafına adam toplamaya çalışırken '*Saltanat bana verildi, taht benim hakkımdır*' deyişi de bu tahminime yardımcı oluyor. Bedreddin'in İznik'ten kaçtıktan sonra Sinop'a, İsfendiyar'ın yanına gidişi, orada biraz kaldıktan sonra İsfendiyar'ın gemisiyle Eflak'a geçmiş olması gibi donelerden, bu spekülasyonda yararlanabiliriz. Ayrıca, Bedreddin'in İznik'ten kaçarak Sinop'a gemiyle gidişini de İsfendiyar'ın bizzat organize ettiğini düşünebiliriz. Gerçi torunu onun bazen atla bazen yaya olarak İznik'ten Kastamonu'ya gittiğini iddia eder ama tüm kroniklerde deniz yoluyla gittiği yazılıdır. Hatta Mustafa Çelebi'nin bile Bedreddin'den hemen önce aynı yerde tahtta hak iddia ederek ortaya çıkmasında Mircea'nın rolü olup olmadığı üzerinde düşünebiliriz. Mustafa'nın geldiği yer, Semerkant'tır. Ankara Savaşı'nda vaziyetin kötüleşmesi üzerine Süleyman ve Mehmed Çelebi'ler babalarını meydanda bırakarak kaçarken, Musa Çelebi esir düşer, Mustafa ise üzerindeki şehzade kıyafetlerini atıp, ölmüş askerlerden birinin kıyafetini giyerek askerlerin arasına karışır. Sağ kalan askerler esir edilerek Semerkant'a götürülür. Çok geçmeden Timur ölünce, yerine geçen oğlu Şahruh, bu esirleri serbest bırakır. Mustafa Çelebi'nin Semerkant'tan Sinop'a geldiği ve İsfendiyar'a sığındığı biliniyor. Ama taht iddiasıyla Bulgaristan taraflarında ortaya çıkıyor. İsfendiyar Bey Osmanoğulları'yla akraba olsa da Yıldırım ve ardından Mehmed Çelebi tarafından toprakların bir kısmına el konulduğundan, Anadolu'daki diğer beyler gibi, Osmanlı ile fırsat buldukça düşmanlık etmiştir. Dolayısıyla mevcut padişaha karşı taht iddiasıyla ortaya çıkanların arkasında İsfendiyar'ın bulunması, eğer olay Rumeli'de geçiyorsa, işin içinde Mircea'nın da olduğunu düşündürür."

Börklüce'nin köylünün huzurunda ettiği sözler Bedreddin'in kelamı mıydı?

Bütün bunlardan yola çıkarak Börklüce olayının tam olarak ne olduğunu açıklayabiliyor muyuz, diye soruyorum Bilal'e. "Olayın tam olarak ne olduğunu, sanırım hiçbir zaman açıklayamayacağız" diyor, bunu da yeterli kaynak olmamasına bağlıyor. "Tarih metodolojisi açısından söylersek, elimizde birincil kaynak diyebileceğimiz hiçbir nesne bulunmuyor. Ne bir yargılama tutanağı ne bir ordu sefer emri ne bir vaka raporu ne de bir ferman. Ancak bazı karinelerden yola çıkarak bir tarih inşa edebiliyoruz. Almanların 19. yüzyıl tarihçilerinden, ekol oluşturmuş bir **Leopold von Ranke**'leri var; belgeye dayanmayan hiçbir olayı

Alman tarihçi Leopold von Rankes. Kaynak: pa/dpa

tarihin içine almaz. Kanıtı dayalı tarih anlayışı yani. Aynı zamanımızın tıbbı gibi. Sırf hikaye ya da muayene ile değil, laboratuvar ve diğer görüntüleme yöntemleri desteğinde tanı konulması gibi. Öte yandan postmodernistlerimiz var. Bunlar da tarihin aslında koca bir hikayeden ibaret olduğunu, anlatılanların anlatıldığı gibi cereyan ettiğini nereden bilebildiğimizi sorar; öyle de olabilir, şöyle de olabilir, böyle olduğunu nereden biliyorsun? Bugün Mehmed Çelebi olan bitenden sorumlu tutulup yargılansa ve çıkıp dese ‘nereden belli benim Karaburun’da katliam yaptığım, Manisa’da gariban torlakları katlettiğim, kim demiş Bedreddin’i ben astırdım?’ diye, ilk celsede beraat eder. Çünkü elde hiç kanıt yok. Yarım yamalak, yalan yanlış anlatılmış hikaye kıvrıntıları var. Bunların arasından belli kriterlere dayalı bir tercih yaparak, olayı anlamaya çalışıyoruz. Bir de ayrıca, zamanın ikincil kaynaklarına bakıldığında, Börklüce Mustafa’nın mücadelesiyle aynı zamanda, taht iddiasıyla ortaya çıkan şehzadenin adının da Mustafa olması, bunun ayırdında olmayan kişiler tarafından yazılmış rapor, tutanak, risale, mektup, her ne varsa, bunların bazılarında iki Mustafa’nın aynılaştırıldığını görebiliyoruz. Bu işimizi zorlaştıran başka bir unsur. Mesela, Şehzade Mustafa’ya karşı yapılmış bir denizden çevirme hareketinin, Börklüce Mustafa’ya karşı yapılmış olduğunu zannedebilen bir başkasının yazdığı esere, böyle geçebildiğini görüyoruz. Hele **Michel Balivet**’nin bir iddiası var ki, bütün tarihi tersyüz ediyor. Börklüce Mustafa’nın amacının, Şehzade Mustafa ile birlikte hareket eden eski İzmir Beyi Cüneyd’in İzmir’i tekrar ele geçirmesini sağlamak olabileceğini iddia ediyor. Dayanağı, iki olayın aynı zamanda cereyan etmesi.”

Yani ikincil kaynaklardan ilerlediğimizde, Börklüce Mustafa’nın sıradan bir köylü olduğuna mı inanmamız gerekecek diye soruyorum Bilal’e. Bilal, Börklüce’nin, Dukas’ın dediği gibi ‘sıradan bir köylü’ olmadığını söylüyor, “Köprülüzade Ahmed Cemal’in yaptığı Franz Babinger çevirisinde, Almanca sözcük **gewöhnlich**’e karşılık olarak **adi** sözcüğü tercih edilmiş. Oysa bu sözcüğün akla gelebilecek ilk anlamı, **basit** ya da **sıradan** olmalıydı. Şerefeddin Efendi de Ahmed Cemal’i tekrar etmiştir. Kazaskerin kethüdası olmak, sıradan bir kişiye verilecek görev değil. En başta okuma yazma bilmesi gerek ki, o tarihte okuma yazma bilen birine alim deniyordu. Nitekim kurucu baba Osman’ın da okuma yazma bilmediğini ifade eden *Tevarih-i Al-i Osman* yazarları vardır. Bezmi Nusret Kaygusuz, daha önce bahsettiğimiz, 1957’de yayınladığı eserinde, Börklüce’nin Sivas egemeni Kadı Burhaneddin’in oğlu olduğunu ileri sürer. Bir süredir, *Tasvîrül Kulûb* adlı tasavvufi görüşler içeren bir kitabın yazarı olan **Mustafa bin Burhan** sözcüklerindeki Mustafa’nın Börklüce Mustafa, Burhan’ın ise Kadı Burhaneddin olduğunda ısrar eden görüşlere de rastlıyoruz, ama bu kitabı kesin bir şekilde Börklüce yazmıştır diyemeyiz. Ayrıca, Boşnak tarihçi **Nedim Filipoviç**’in yazdığı monografiye atıf yapan Alman Marksist tarihçi **Ernst Werner**’den öğrendiğimize göre, Orhan Gazi’nin büyük oğlu ve Tekirdağ fatihi Süleyman Paşa’nın, kırklarının başında genç yaşta ölümünden sonra, onun cariyelerinden birini Börklüce kendine eş olarak almıştır. Buradan da Mustafa’nın hanedan çevresindeki halkalardan birinde yer aldığını düşünebiliriz. Hanedan haremindeki kadınları sıradan insanların paylaştığını düşünmek, teselli edici bir fantezi olabilir ancak. Karaburun’da iki kere üzerlerine gelmiş Osmanlı ordusunu yenebilmiş, köylülere önderlik eden birinin, sıradan bir köylü olmayıp, en azından askerlik sanatını bildiğini de düşünmek gerek. Mağlup oldukları üçüncü ve son savaşın hayli çetin geçtiği ve her iki taraftan da çok adam öldüğü kroniklerde yazılıdır. Ayrıca, Bedreddin’in ortaklaşmacı bir düzen önerdiği, insanları eşit gördüğü ve önceki mutasavvıflarinkinden

farklı bir tasavvuf eseri yazdığına, orijinal denilebilecek görüşler ortaya koyduğuna dair hiçbir iz yok.”

“... ”

*Duyduk ki Mustafa huruç eylemiş
Aydın elinde Karaburun'da.
Bedreddinin kelamını söylemiş
köylünün huzurunda.*

“... ”

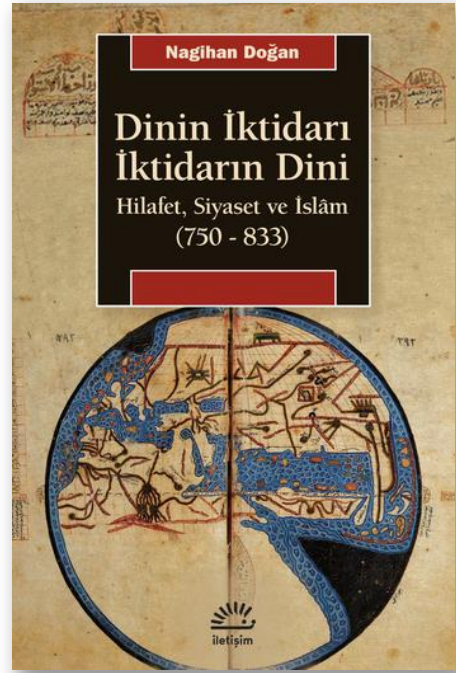
*Nâzım Hikmet, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin
Destanı, 4, Bütün Şiirleri, YKY, s. 486*

“O zaman, Börklüce'nin köylünün huzurunda ettiği laflar Bedreddin'in kelamı değil, kendisinin olsa gerek” diyorum Bilal'e. Ama tüm bunların Bedreddin'i küçümseme anlamına gelip gelmediğini de merak ediyorum.

Bedreddin ve Varidat arasında bir ilişki var mı?

“Varidat ne peki, o **bir tasavvuf eseri değil mi?**” diye soruyorum. “Değil” diyor Bilal hemen, “Yani orijinal görüşler ileri süren bir tasavvuf eseri değil. Ayrıca Bedreddin'i küçümsüyor değilim, onun büyük bir Sünni İslam fakihisi olduğunu kabul eden ciddi isimler var. Benim bunun hilafına bir şey söylemem mümkün değil. Ben, Bedreddin'in tarihimizde yanlış yere konumlandırıldığını iddia ediyorum. Bedreddin'in durduğu yer, zannettiğimiz yer değil. *Varidat*'ı inceleyen uzmanlar, tek kişi tarafından kaleme alınmadığını tespit edebiliyorlar ve muhtemelen Bedreddin'i dinlemiş kişilerce kaleme alınmış olabileceğini ileri sürüyorlar. İkinci tespit, ifade edilen görüşler tutarlı değil, yani bütünlüklü bir teori değil. Bu nedenle varılan diğer bir sonuç, eserin dili, ne demek istediği anlaşılabilir değil. Parça parça değişik ifadelerden bir anlam bütünlüğüne varılamıyor. İçinde kısmen Vahdet-i Vücut nazariyesinden öğeler var. Bu nazariye aslında Bedreddin'e ait değil. Endülüslü bir Hristiyan olup sonradan ihtida eden ve İslam dünyasını dolaşmaya çıkan, bu arada Malatya ve Konya'ya da uğrayan; Malatya'da ölen arkadaşının dul karısını, Konya'da ise öğrencisi ve tasavvufi görüşlerinin taşıyıcısı Sadrettin Konevi'nin dul anasını kendine eş yapan, gezerken durakladığı iki Arap şehrinde daha birer eş alan, ortaya koyduğu görüşlerle İslam düşünürlerini ciddi şekilde ikiye bölmüş **Muhyiddin İbnü'l Arabi**'ye ait. Tasavvuftan söz açılmışken, bu konuda birkaç şey söylemek isterim. Tasavvufta **şathiye** diye bir terim var; kişinin trans halinde iken ağzından bilinçsizce dökülen laflar için söyleniyor. Aslında biz bu durum için, ‘ağzından çıkanı kulağı duymuyor’ deyimini kullanırız. El Arabi, ortaya attığı görüşlerin böyle ortaya çıktığını söylemiş. Çünkü ettiği lafların İslam'a aykırı olduğu suçlamasına karşı kendini böyle savunmuş: *‘Bunlar benim sözlerim değil, bunları bana Allah söyletiyor’* demiş.”

“İslamiyet’te mezhepler dışında bir de tasavvuf denilen akımın fark edilişi, 8. yüzyılda başlıyor. Başka tartışmalar yanında Akıl-Nakil tartışmalarının öne çıktığı, iktidara yakın Nakilcilerin mevkileri kaptığı ve Akılcıların sesini kısmak için baskı altına aldığı meşhur **Harun er-Reşid** dönemimin hemen ardından, oğlu Memun’un (813-833) halife olmasıyla bu kez Akılcıların diğer tüm akımların üzerinde terörü başlıyor. İslamiyet’in bugünkü halinden çok farklı bir şekle dönüşebilmesinin yolunu açabileceğini düşündüğüm, Akılcılığı temsil eden Mutezile hareketi, bu koşullarda devlet şiddetini arkasına alarak, Akılcılığın tüm toplumda tepki görmesine neden oluyor ve oynayabileceği tarihsel rolü hasımlarına kaptırarak, bugün bütün dünyanın tartıştığı, *‘İslam Alemi Batıya nazaran neden geri kaldı?’* sorunsalının doğmasına neden oluyor. **Nagihan Doğan**, Abbasiler dönemini incelediği **Dinin İktidarı İktidarın Dini** adlı kitabının bir bölümünde, adına Mihne (işkenceli sorgu) denilen ve giderek *‘Kur’an’ın mahluk (yaratılmış) olup olmadığı’* tartışmasına indirgenen bu süreci ele almıştır. Bu süreçlerin en başında, bütün bu tartışmalardan muhtemelen sıtkı sıyrılmış bazı insanların ortaya çıktığını ve bütün bu akımların dışında yepyeni bir akımı başlattıklarını görüyoruz. Dünyanın maddi yaşamından uzaklaşarak, yalnızca Allah’a ulaşmaya çabalayan bu insanların tek derdi, **Fenâfillâh**, yani Allah’ta yok olma, O’nunla bütünleşme, böylece fani olma” şeklinde özetleyebileceğim bir amaca yöneliyorlar. Mezhep imamlarının ancak elitlerin anlayabileceği diline karşılık halkın dilini konuşan ve oldukça mütevazı, zahidane bir yaşam süren Sufiler, kısa zamanda mezhepleri gölgede bırakan bir yaygınlığa kavuşuyorlar. Tasavvuf dediğimiz akım, işte budur. Sünnilik başlarda Tasavvufa ve tarikatlarına şiddetle karşı çıkmışken, yayılması karşısında çaresiz kalınca o da sufi hırkasını sırtına giymiştir. Tasavvuf daha sonra bambaşka kollarda farklı renklerde çeşitlenirken, iş çığırından çıkmış ve Osmanlı’da hep sorun üreten odakları doğurmuştur. Velayet ve mehdilik gibi aslında İslam’da bulunmadığı ileri sürülen bu makamlara meşruiyet kazandıran Tasavvuf, böylece pek çok mesleksiz insana ‘meslek’ kazandıran bir araca dönüşüyor. Ben İslamiyet’teki bu Mutezile ve Tasavvuf dikotomisinin ortaya çıkış süreçlerini, Hristiyan Avrupa’nın Aydınlanma ve Romantizm dikotomisine benzetirim. Tasavvufun önemli kavramlarından bir diğeri, **keşf** olarak bilinen, bir anlamda insanın gönül gözünün açılması gibi bir şeydir. **Kamil insan** aşamasına gelmiş kişinin, diğer insanların göremediklerini görme yeteneğini kazandığı iddia edilir. Tasavvuf içindeki bu ‘keşf’ terimini, Romantiklerin ‘sezgi’siyle (intuition) aynı görürüm. İkisi de herkeste var olan beş duyu dışındaki başka bir ‘duyu’ daha olduğunu iddia eder. Avrupa Hristiyanlarının Ortadoğu Müslümanlarından dokuz yüz yıl sonra aynı süreçleri yaşayarak, bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşmasının siftehini 15. yüzyılda İtalyanlar Rönesansla yapmış olsalar da, Avrupalıların akli keşfetmeleri 18. yüzyılda, adına **Aydınlanma Çağı** dedikleri dönemde gerçekleşti. Devrimci burjuvazinin teorisyenleri **aklı bilginin tek kaynağı** sayıp, akıldışı saydıkları her türlü fikirsel çabayı şiddetle susturmaya çalışırken, bu ‘aydın despotizmi’ne karşı aynı yüzyılın sonlarında Aydınlanma’ya tepki olarak doğan Romantizm, **sezgi**’nin de bilgi kaynağı olduğunu ileri

sürerek birden parlarsa da, senin de bildiğin gibi, **Marks**'ın ortaya çıkıp, '*İnsanın varlığını belirleyen şey düşüncesi değil, tam tersine düşüncesini belirleyen şey onun toplumsal varlığıdır*' şeklinde özetlenebilecek, **bilginin kaynağının madde olduğunu** ileri sürmesiyle, etkisi sönmeye başlayacak ve bugün artık Romantizm denildiğinde, işin felsefi boyutu değil, mesela 'gönül telini titreten bir keman müziği eşliği ve mum ışığında yenen bir yemekle coşmak' anlaşılıyor." Ben araya girip, 'coşmak' ne alaka diye sorunca, "Bizimkiler romantizm sözcüğüne karşılık olarak Coşumculuk sözcüğünü önerdiler" diyor ve devam ediyor Bilal, "İslamiyet'te akılcılığı egemen kılmaya çalışan Mutezile akımını asıl vuran, Mutezile'den dönen **İmam Eşari** olmuştur. Derken Türklerin devreye girmesiyle İslam Alemi'nin başına bela edilen İmam Gazali'nin, Eşari'nin yolundan giderek akıl ve felsefe tartışmalarını yasaklaması ve felsefeyi küfürle bir görmesinden sonra Akılcılığın tamamen bastırıldığını görüyoruz. Tasavvuf akımını hakimiyeti altına alan Sünniliğin Gazali'yi daha sonra 'en büyük sufi' ilan etmesini, akılcılığın yasaklandığı ve şiddetle cezalandırıldığı trajediden sonra, İslam aleminin en büyük komedisi olarak değerlendiriyorum. Bir süre sonra ortaya çıkartılan bazı dokümanlardan, *İhvan-ı Safa* adındaki bir grubun gizlice bilimsel-akılcı çalışmalar yapmaya devam ettiğini görsek de ama işte gizli faaliyet olunca yaygınlaşmıyor. Bu grubun pek çok alana ilişkin yaptığı çalışmalar, **İhvan-ı Safa Risaleleri** adı altında, beş cilt halinde Türkçe yayınlandı. Burada üzerinde düşünmemiz gereken asıl konunun, Müslümanlardan dokuz yüz yıl sonra aynı süreçleri yaşayan Hristiyanlar, bu tartışmalardan kapitalizme ve liberal demokrasiye ulaşabilmişken, bizim neden 8.-10. yüzyıllarda saplanıp kaldığımızdır. Burada **biz** sözcüğüne itiraz edenler olabilir ama sanırım en çok da onlar şu sıralarda 'biz' ile diğer Müslüman ülkeler arasındaki farkın, giderek hızlanan bir şekilde "biz" aleyhine kapanmakta olduğunu söyleyeceklerdir."

"*Varidat*'a geri dönersek, İbnü'l Arabî'nin kendisi Vahdet-i Vücut deyimini kullanmasa da evrendeki her türlü nesnenin Allah'dan çıktığını ileri sürdüğü için, bu terimi onun adına ondan sonrakiler kullanıyor. Bilinmeyen bir görüş değil. Hellenistik dönemde İskenderiye'de **Plotinos** (kaynaklarda Plotinus şeklinde geçmesi, Romalıların dilinin, sözcüğün sonundaki "-os"u telaffuz edememeleriyle ilgili, o yüzden kimi Yunanca sözcüklerin sonundaki "-os", Latince de "-us" a dönüşür) adlı birinin, Platon'un teorilerini yeniden formatlamış olması nedeniyle Yeni Platonculuk denilen panteist bir felsefesi var; ona benzetiyorlar. Bedreddin'in Ahlati'den etkilendiği iddiasını kabul edebiliriz, ama o zaman da Anadolu'ya döndükten sonra yazdığı hukuk kitaplarına tasavvuf etkisinin yansımış olmasını bekleriz. Böyle bir etkiden söz eden yok. Börklüce'nin kavgasını ettiği ortaklaşmacı yaşam idealinin Bedreddin'den çıktığını kabul edersek, bunun da aynı şekilde o kitaplara yansımış olmasını bekleriz. O kitapların Bedreddin'den sonra başka İslam ülkelerindeki Sünni kadılar tarafından, yargılamalarda ve hüküm kurmada kılavuz olarak kullanıldığını biliyoruz. Bedreddin Rumeli'de ortaya çıktığında, etrafına tımar, subaşılık isteyenleri çağırıyor. Börklüce'nin mücadelesi bunun için değildi. Bu antagonist fikir ve eylemlerin aynı kişide görülmüş olmasını nasıl yorumlayabiliriz? Bunların gerçekliğini kabul ettiğimizde, Bedreddin'in şizofreniye tutulmuşların ya da hilekar düzenbazların önde gideni olduğunu da kabul etmemiz gerekir. Öyle biri olduğunu sanmıyorum. Kısaca söylemek gerekirse, Sünni Müslümanlar Bedreddin'in şeriate aykırı görüşlere sahip bir mühlid olduğu görüşünde ittifak ediyor değiller. Tarafların, mensup oldukları cemaat içindeki menfaatlerini gözeterek tavır aldıklarını söyleyebiliriz. En basit örneği, **Ebussuud Efendi**'nin, kendi babasının aksine,

Bedreddin aleyhtarı olmasıdır. Başka bir husus da Bedreddin'in yargılanmasında Varidat'ı yazdığı için suçlandığına dair bir karine yok. Aynı şey Karaburun olayı için de söz konusu. Bir tek suçlama var: Padişah tarafından İznik'te ikamete mecbur edildiği halde oradan kaçarak Rumili'ne geçmiş olması. Bu bir isyan mıdır değil midir, iddia ve savunma bunun üzerinde cereyan ediyor.”

“Madem ki fetva bize ait, verin ki basak bağına mührümüzü”

Bu noktada Bilal'e birincil kaynak bulunmadığını söylediğini anımsatarak, o zaman kaynak yoksa ne olduğunu nasıl bildiğimizi soruyorum. “Öncelikle şunu belirtmeliyim,” diyor, “Mehmed Çelebi, kardeşi Musa'yı ortadan kaldırıp Rumili'ni de egemenlik sahasına dahil ettiğinde, Musa'nın en tepedeki üç adamından ikisini öldürmeyip sürgün ediyor. **Beylerbeyi Mihaloğlu Mehmed Bey**'i Tokat'a, **Kazasker Bedreddin**'i İznik'e sürer. Vezir Kör Şahmelik ise daha çarpışmalar sürerken kaçarak Roma İmparatoru'na sığınmıştı. Mehmet Çelebi'nin ölümünden sonra tahta geçen II. Murad, karşılaştığı ilk sorun olan Şehzade Mustafa olayında (Bu sorun Mehmed Çelebi'nin sağlığında, Roma İmparatoru'nun Mehmed hayatta olduğu sürece onu serbest bırakmayacağını garanti etmesiyle geçici süreliğine çözülmüştü. Mehmed öldüğünde serbest bırakılınca, sorun babadan oğula miras kalmış oldu), Mihaloğlu'nu Tokat'tan getirterek görev verdi. Bedreddin de İznik'ten kaçmasaydı, muhtemelen yeniden bir göreve atanırdı. Her alanda, yetişmiş insana ihtiyacı olan kuruluş sürecindeki bir devletin, bu çaptaki bir isimden vazgeçebileceğini düşünemeyiz. Zaten öldürülecek olsaydı, çocuklarıyla birlikte sürgün edilmez, üstüne bir de aylık bin akçe maaş bağlanmazdı. Yargılamanın beklenenden uzun sürmesinden ve verilen karardan, aslında kararın finalde padişah korkusuyla verildiğini düşünüyorum, çünkü Mehmed Çelebi onu gözden çıkarmış ve ortadan kaldırılmasını istemiş ve o da herkes gibi kararı beklemekte. Bedreddin'in torununun yazdığı Menakıbnâme'de, Bedreddin yakalanıp da huzuruna çıkarıldığında Mehmed'in ilk sorusu, *'Niçin bana isyan ettin?'* olmuştur. Bedreddin'in de *'Ya sen Allah'a niçin isyan ettin?'* diye cevaplamıştır bunu. Tabii Mehmed şaşırıp da *'Ben ne zaman Allah'a isyan etmişim?'* deyince, Bedreddin'den *'İznik'ten hacca gitmek için senden izin istedim, vermedin. Hacca gitmek isteyeneye izin vermemek Allah'a karşı gelmek değil midir?'* cevabını alır. Başka bir tartışmadan söz edilmez. Yargılamada neyin tartışıldığı konusunda ayrıca bir bilgi de yoktur. Çelebi'nin Bedreddin'e Hacca gitmesi için izin vermemesi yani Allah'a isyan etmiş olması üzerine İznik'ten kaçtığını söylemesi, Bedreddin'in yaptığı savunmada öğrenebildiğimiz tek bilgidir. Bedreddin'in kendince iki isyan arasında bir ağırlık değerlendirilmesi yapılacağını ve Allah'a isyanın daha büyük bir suç olduğu kesin olduğu için, suçlamayı savabileceğini düşünmüş olmalı. Kroniklerde de başka bir suçlama yok. Kronikçilerin bütün olayları anlattıktan sonra idamdan söz etmeleriyle, sanki okuyucunun, Bedreddin bu olayların hepsinden suçlanmış gibi bir hissiyata kapılması sağlanıyor. Karaburun ve Torlak Kemal hadiselerinden suçlansaydı, bunu seve seve açıkça yazarlardı. Laf kalabalığı yaparak okuyucunun zihninde istenen intibayı yaratacaklarını zannediyorlar. Başka bir karine de bildiğin gibi, verilen kararın **kanı helal, malı haram** olmasıdır. Bu kararı kendisi de onaylamıştır. Ben o kararın Bedreddin lehine verilmiş bir karar olduğunu düşünüyorum.

Şaşıyorum, kendimi tutamayıp “Nasıl yani? İdam kararının sanığın lehine olduğunu nasıl söyleyebilirsin?” diye soruyorum. Bilal, kararın salt idamdan ibaret olmadığını,

malının haram olmasının da karara dahil olduğunu söylüyor. “Ulemadan hiç kimse yargılamaya istekli olmuyor. Yalnızca İran’dan yeni gelmiş bir molla, **Mevlana Haydar Hırevî** kabul ediyor. Fakat tartışma uzun sürüyor. Hafız Halil’in anlatısına göre, Hırevî idam kararı verebilmek için şeriatın bir hüküm bulamıyor ve sonunda örfü göre karar veriliyor. Kadılar, otoritenin cezalandırılmasını buyurduğu sanıkları kanunlara göre cezaya çarptıramayınca, devreye örf giriyor. Bu gelenek bugün de sürüyor. Şeriata baktığımızda, devlete karşı isyana kalkışmış ve bu sırada Müslümanların ölümüne neden olmuş birinin kanı da malı da helaldir. Bu, sanığın mallarının ve her türlü varlığının, el konulup ganimet olarak dağıtılmasıdır; oğullarının köle, kızlarının cariye olarak ganimet sayılması da buna dahildir. 2016’daki 15-16 Temmuz kalkışmasında, Akıncı Hava üssünün subay lojmanlarının önünde toplanan bir grubun, ‘Bunların karıları bize helal’ diye bağırıklarını ve lojmanlara girmeye çalıştıklarını unutmamalıyım. Bu arkaik tipler, şeriatın kendilerine bu hakkı verdiğini iddia ediyordu. İdamdan kurtulamayacağını sezen Bedreddin’in başlıca kaygısının, arkada kalacak yetimlerinin olduğunu herhalde kabul ederiz. İşte bu karar çocukları ve malları serbest bıraktığında, Bedreddin’in acele ve heyecanla, Nâzım’ın şiirleştirdiği şekliyle, ‘*Madem ki fetva bize ait, verin ki basak bağrına mührümüzü*’ deyişi, çocuklarının kurtulmuş olduğuna sevindiğindedir diye düşünüyorum. Lehine olması, bu. Yoksa kafasını kurtarabilmesi zaten söz konusu değil.”

Seksen yıllık yanığı

Düşünsenize, 600 yıllık bir saptırma ve 80 yıllık bir yanığı var ortada. Bunun düzeltilmesi hiç de kısa sürecek bir şey değil. “Evet,” diyor Bilal, “Önce de söyledim, Bedreddin’in herhangi bir eserinde, ortaklaşmacı düzene ilişkin bir fikir kırıntısı göremiyoruz. Üstelik bu kişi Osmanlı’nın kazaskeri. Kazaskerlik ilk kez I. Murad zamanında kuruldu. Yani Bedreddin’den önceki geçmişi çok uzun değil. Esas işi, askerlerin kendi aralarında ganimet paylaşımına dair davaları ve askerlerle halk arasında çıkabilecek davaları sonuca bağlamak. Bunun dışında başka görevleri de var. Rumeli’de ortaya çıktığında, tımar ve subaşılık vaatleriyle etrafına adam toplamaya çalıştığı bilgisi, aleyhinde yazan kroniklerde bile geçer. Aynı kroniklerde Börklüce’nin Hristiyanlarla Müslümanlar arasında bir fark görmediği, ‘*Allah’tan başka ilah yoktur*’ deyip, ‘*Muhammed O’nun resulüdür*’ demediği, adamlarının bir örnek giyindikleri, kafalarına sarık filan gibi herhangi bir şey takmadıkları, tarlaların ve diğer üretim araçlarının ortak kullanılacağı, kadınların bunlardan müstesna olacağı yazılıdır.”

“Karaburunluların bahse konu giyim tarzı ile ilgili bir açıklama yapmalıyım. İslam ülkelerinde Müslüman olmayanların giyim tarzı konusunda Peygamber zamanından beri kesin kurallar vardır. Kişilerin dini inancı, giyiminden anlaşılırdı. Bunlar Osmanlı’da da uygulanmıştır. Zamanla bu kuralların esnediği ve kişinin kıyafetinin inancını belli etmediği durumlar oluştuğunda, her defasında bu kuralları hatırlatan uyarıcı fermanlar çıkarılmıştır. Diğer dinlerin inanışlarının Müslümanlarla aynı renkte giysi giyemeyecekleri, Müslümanların bindiği hayvandan yüksek hayvana binemeyecekleri, başlarına aynı türden nesne koyamayacakları gibi kurallardı bunlar. Börklüce’nin taraftarlarının bir örnek giyinmesi ve başlık takmamalarını, bu açıdan değerlendirmek gerekir. Börklüce’nin Bedreddin adına hareket ettiğini yazanların, Börklüce’nin bu yaptıklarının aynısını, Bedreddin’in de Rumeli’de adam toplarken söylemiş olduğunu

yazmalarını bekleriz. Böyle bir şey yazan yok. Yani, ikisini aynı davanın içinde gösterenlerin, zıt pratikler içinde göstermelerini nasıl yorumlamak gerekir? Börklüce Mustafa'nın hanedan çevresindeki halkalardan birinde yer almış olabileceğini söylemişim. Belki de bu yüzden, Karaburun'da böyle bir şey yaptığında, Osmanoğullarının kendisine karışmayacağını da düşünmüş ya da ummuş olabilir. Nitekim ortada henüz devlet denilebilecek bir örgütlenmenin olmadığı, Anadolu'da her yerin kapanın elinde kaldığı, beyliklerin henüz varlığını sürdürdüğü bir dönem.”

“... on bin mülhid yoldaşı Börklüce Mustafanın / düşman ormanına on bin balta gibi daldı...” Desen: Muhammet Şengöz

Nâzım'ın destanında en dramatik bölüm, Karaburun'da düşman ormanına on bin balta gibi dalan Börklüce'nin on bin mülhid yoldaşının hikayesidir. Bu 600 yıllık saptırmayı ve 80 yıllık yanlışlığı aşmanın Nâzım'ın destanını unutmamız gerektiği anlamına mı geldiğini soruyorum Bilal'e. “Haşa, Nâzım'ın en güzel eseri bence o” diyor, “Ortaklaşmacı bir düzen ideali ancak o kadar güzel şiirleştirilebilir. Bu destan, tür olarak sanırım Nazım'ın eserleri arasında tektir. Kitap basıldığında, tür olarak **Nurullah Ataç**'in övgüsünü kazanmış.”

tabı okurken onların şahıslarına değil, ancak şairin tasvir ve anlatma kuvvetine alâka duyuyoruz. Nâzım Hikmet, Destan'a bir birinci kısım yazarsa, güzel olan eserini mükemmelleştirmiş olur. Bunu hem fikirlerine, hem de kendi şahsına borçludur.(2)

ŞEYH BEDREDDİN DOSTUM

Nurullah Ataç

Nâzım Hikmet'in sanatını: «Şair zamanın geçici endişelerine bağlanmamalı, bir ideolojinin yayıcısı olmamalı, insanda ebedi olan şeyi aramalı» diye tenkit edenlere, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı⁽³⁾ öyle sanıyorum ki, susturucu bir cevap olabilir. Bu kitaptaki parçaların hepsi de zamanımızın bir fikir cereyanına tâbi olmakla beraber, yine insanın ebedi bir hissini, tarihini her devrinde rasgeline bir kaygusunu aksettiriyor; bir parça olsun insaf göstermek şartıyla, bunu inkâr etmek kabil değildir. Harap olmuş, insanları yoksullaştırmış bir memleketi, bir fikir uğrunda çarpışanları, ihanete uğrayanların elemi tasvir etmek; hak bildikleri bir yolda başarıları vermiş olanlar için ağlamak, insanın «ebedi» hislerinden doğmaz mı? Destanı okuyun, göreceksiniz ki o manzumelerdeki hisler sizin kendi hisleriniz saymanız için içtimai veya siyasi itikatlarına iştirak etmeniz hiç de zaruri değildir. Hattâ daha ileri gideceğim, Şeyh Bedreddin'i Nâzım Hikmet'in inandığı fikirlerin değil, onlara zâd fikirlerin remzi diye telâkki edip heyecana kapılmamız kabilirdi. «Şairin insanda ebedi olan şeyi araması lâzımdır» demek, «şair, her devir insanların tarafından kabul edebilecekleri, kendi hislerine, hakikatlerine göre tefsir edebilecekleri mythe'ler yaratmağa çalışmalıdır» demektir. Şeyh Bedreddin'in Nâzım Hikmet'in kitabındaki çehresi ile, böyle bir mythe olduğu söylenebilir.

O destandaki manzumeler güzel midir? Her hangi bir eserin güzel olup olmadığını anlamak için elimizde heyecanımızdan başka bir ölçü yoktur. Ben, Şeyh Bedreddin Destanı'ndaki

(2) Akşam, 12.12.1936

(3) 1 cilt, 50 kuruş (Yeni Kitabevi)

manzumeleri heyecandan sarıslarak okudum. Demek ki onlar benim için güzeldir. Bir insan için güzel olan, daha birçok insanlar için de güzel olması pek muhtemeldir.

Şu var ki, şiir gözden ziyade kulak içindir. Mısraları sade gözle takip etmeniz, mânâlarını anlamamız için kâfi değildir. Kitapta kalan bir mısra hareketli, cansız, mânâsız bir şeydir. (Böyle olmayanları da vardır; fakat onlara şiir diyemeyiz). «okunma»sı lâzımdır. Bir manzume, bilhassa bir bestedir; ebedi başka bir şey değildir. Nâzım Hikmet'in eden bir vatan-nâzım kalıplarını kullanmadığı için her manzume ahengi aramağa mecburuz. (Fakat bu zaruret, klâsik nazım kalıpları ile yazılmış, yani aruz veya hece vezinlerine uygun manzumelerde de vardır; ancak onlarda bir de vezin ittihadı vardır ki, biz ekseriya «beste» diye bununla iktifa ediyoruz.) Nâzım Hikmet'in şiiri için: «Bu nazım değil, nesir!» diyenler var. Hayır; nesir ile nazım arasındaki başka fark, birincisinin «okunulması»dır. Halbuki Nâzım Hikmet'in şiiri muhakkak okunmuş olduğunu, hiç olmazsa nesir olmadığını kabul etmeniz lâzım gelir.

Şeyh Bedreddin Destanı'nı okuyun, bestesini keşfe çalışın. Bulursanız emeğinize acımanız; çünkü bulacağınız ahenk gerçekten asil bir ahenktir. (Şiirin bestesi bittabi musiki değildir. «Şiir okurken kulağımıza bir keman, bir tanbur veya bir piyano sesi gelir» gibi sözlerin mânâsı yoktur. Fakat bu ayrı ve uzun bir meseledir.)

Emeksiz bulduğunuz bestelerin güzelliğine de pek inanamayın; onlar zaten bildiğiniz şeylerdir. Her yenilik, yazan gibi okuyandan da - belki yazandan ziyade okuyandan - bir gayret ister.⁽⁴⁾

(4) Son Posta, 28.11.1936

Nurullah Ataç'ın Şeyh Bedreddin Dostum yazısı (Nâzım Hikmet, Tüm Eserleri, Şiirler 3, benerci kendini niçin öldürdü/taranta babu'ya mektuplar/simavne kadısı oğlu şeyh bedreddin destanı. Cem Yayınevi, İstanbul, Kasım 1975. s.288-289)

“Yeni şiirle geleneksel şiiri ve halk destanı türünü çok başarılı bir şekilde bir arada kullandığını, bunun Nâzım için bir ilk olduğunu da yazmıştır. Şiirin bazı dizelerinin dilimize pelesenk olduğunu sen de biliyorsun.”

“...
Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yarın yanağından gayrı her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için
on binler verdi sekiz binini..
Yenildiler.
Yenenter, yenilenlerin
dikişsiz, ak gömleğinde sildiler
kılıçlarının kanını.
Ve hep beraber söylenen bir türkü gibi
hep beraber kardeş elleriyle işlenen toprak
Edirne sarayında damızlanmış atların
eşildi nallarıyla.
Tarihsel, sosyal, ekonomik şartların
zaruri neticesi bu!
deme, bilirim!
O dediğin nesnenin önünde kafamla eğilirim.
Ama bu yürek
o, bu dilden anlamaz pek.
O, “hey gidi kambur felek,
hey gidi kahpe devran hey,”
der.
Ve teker teker,
bir an içinde,
omuzlarında dilim dilim kırbaç izleri,
yüzleri kan içinde
geçer çıplak ayaklarıyla yüreğime basarak
geçer Aydın ellerinden Karaburun mağlûpları..
...”

Nâzım Hikmet, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, 9
Bütün Şiirleri, YKY, s. 488-499

Dünya Sağlık Örgütü’nde çalıştığım yıllarda her yıl düzenlediğim 600 km bir hat üzerinde 6 gün süren, ilaç/aşı lojistiği ile ilgili 15 katılımcı ve 3 mentorun yer aldığı otobüs kursunu 2009’da Karaburun’da sonlandırmıştım. Dünyanın dört bir yanından gelen katılımcıların yıllar sonra bile Karaburun’un keçilerinden, eşi benzeri olmayan kokulu nergislerinden, denizinden, berrak koylarından, balıklarından dem vurarak haberleştikleri bir dostluk çemberine neden olmuştur Karaburun. Kursun son gününde sahilde kurs katılımcıları ile yediğimiz yemeğe benim Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden İzmir’de yaşayan 81’li sınıf arkadaşlarımla katılması Karaburun’u ayrı bir güzel yapmıştır o gece. Ama Karaburun’u asıl güzel yapan **Mülhid Mustafa**’dır.

Karaburun'da sabah, 1 Ağustos 2009, Fotoğraf: DSÖ kurs katılımcılarından Carl Willis (Yeni Zelanda)

Yani Karaburun'u Börklüce'den dolayı ayrı bir severim. Bir daha gittiğimde, aklımda mülhid Mustafa, Karaburun dağlarından o toprağın sonundaki ufka bakacağım. Başımı diğer tarafa döndürdüğümde, Nâzım'ın destanından Börklüce'nin savaşını konu alan bölümü [besteleyen](#) Yunan dostlara selam edeceğim.

“Sıcaktı.

Sıcak.

Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı
sıcak.

Sıcaktı.

Bulutlar doluydular, bulutlar boşanacak
boşanacaktı.

O, kımıldanmadan baktı,
kayalardan

iki gözü iki kartal gibi indi ovaya.

Orda en yumuşak, en sert
en tutumlu, en cömert,
en

seven,

en büyük, en güzel kadın:

TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.”

Nâzım Hikmet, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, 9, Bütün Şiirleri, YKY, s. 495

Bu söyleşi T24 Haftalıkta 5 günlük dizi olarak yayınlanmıştır:

[Altı yüz yıllık saptırma, seksen yıllık yanlış: Şeyh Bedreddin olayının içyüzü \(1\)](#)

Şeyh Bedreddin olayı bildiğimiz gibi olmayabilir mi?
Börklüce Mustafa'ya haksızlık mı yaptık?

[Altı yüz yıllık saptırma, seksen yıllık yanlış: Şeyh Bedreddin olayının içyüzü \(2\)](#)

Nâzım nasıl yanıtıldı, Bedreddin ve Börklüce nasıl Alevi-Bektaşî yapıldı, Bedreddin nasıl tarikat şeyhi oldu?

Börklüce Mustafa, Bedreddin'in müridi miydi?

[Altı yüz yıllık saptırma, seksen yıllık yanlış: Şeyh Bedreddin olayının içyüzü \(3\)](#)

Ardışık üç ayrı olay nasıl eşzamanlı ve eşgüdümlü gösterildi?

[Altı yüz yıllık saptırma, seksen yıllık yanlış: Şeyh Bedreddin olayının içyüzü \(4\)](#)

Bedreddin olayının tarihsel bir gerçeklikten mitosa dönüşmesi ve dokunulmazlık kazanması

[Altı yüz yıllık saptırma, seksen yıllık yanlış: Şeyh Bedreddin olayının içyüzü \(5\)](#)

Börklüce'nin köylünün huzurunda söyledikleri Bedreddin'in kelamı mıydı?

İletişim: umit@kartoglu.ch